Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

MEDDELELSER

FRA

DET STATISTISKE BUREAU.

ANDEN SAMLING.

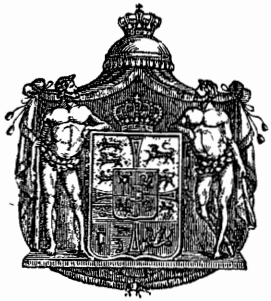

KJÖBENHAVN.

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.

1855.

Ligesom det statistiske Bureau i Aaret 1852 udgav endeel Tid efter anden af samme afgivne Betænkninger og Indberetninger, samt nogle til Offentliggjørelse sig egnende mindre statistiske Arbeider som den første Samling „Meddelelser fra det statistiske Bureau", saaledes udgaaer nu denne anden Samling, der ligeledes indeholder endeel leilighedsviis Tid efter anden affattede Udarbeidelser.

Man maa nemlig vedblivende ansee en saadan samlet Udgave af hvad der bearbeides i Bureauet, udenfor de større, mere omfattende Undersøgelser, der udkomme som særskilte Bind af Tabelværket, for hensigtsmæssig og nyttig, om end de enkelte Arbeider have været omdeelte eller ere komne i Boghandelen; og Man agter derfor ogsaa for Fremtiden idetmindste hvert andet Aar at udgive et saadant Bind „Meddelelser".

Da de sidste tre i denne Samling optagne Arbeider ikke tidligere have været udgivne, har Man ogsaa af disse ladet tage nogle særskilte Exemplarer, der ville komme i Boghandelen for at tilfredsstille dem, der foretrække at have de enkelte Arbeider særskilte for at besidde den hele Samling.

***Det statistiske Bureau**, den 21de Mai 1855.*

C. N. David.

VI.

Beretning om flere Agerbrugets Fremskridt betingende Forhold i Kongeriget i Aaret 1853.

Ved Circulaire af 7de Juli 1853 lod Indenrigsministeriet gjennem Amtmændene omsende de efterfølgende 12 Spørgsmaal i Landets forskjellige Egne for at erfare, hvilke Fremskridt i de antydede Retninger i de senere Aar vare gjorte, og for at erholde paalidelige Efterretninger om enkelte vigtige Agerbrugets Fremgang betingende Forhold.

De fra en stor Mængde Godseiere og Landmænd ligesom fra Amtmændene og enkelte Amtsraad indkomne Besvarelser ere sammenstillede og sammenarbeidede i det statistiske Bureau, og den efterfølgende Beretning derefter udarbeidet for allerunderdanigst af Indenrigsministeriet at forelægges Hans Majestæt Kongen.

Denne Beretning meddeles herved det Offentlige som et Bidrag til Kjendskab om Kongerigets Tilstand i Aaret 1853.

De ved ovennævnte Circulaire af 7de Juli 1853 omsendte Spørgsmaal vare følgende:

1) Have større Inddigninger og Udtørringer eller raae Jorders Opdyrkning i større Udstrækning fundet Sted i Amtet.
2) Har Markfred gjort kjendelige Fremskridt, og viser der sig almindelig Interesse for et hensigtsmæssigt Sædskifte, navnlig ved ikke at tage for mange Halme efter hverandre.

   Have Engvandings-Anlæg og Anlæggelsen af drains Fremgang.

3) Har Brugen af forbedrede Agerdyrknings-Redskaber gjort kjendelige Fremskridt.
4) Har Brugen af andre Gjødningsmidler end den almindelige Staldgjødning gjort væsentlige Fremskridt.
5) Har Omsorgen for Saaesæden og Dyrkningen af hidtil almindelige Sædarter og Handelsplanter (t. Ex. Raps og Hør) udbredt sig.
6) Har Omsorgen for at gjøre den frembragte Sæd til god Handelsvare gjort Fremskridt.
7) Hvorledes staaer det sig med Hesteopdrætning.
8) Er Amtet istand til at forsyne sig selv med Qvægtillæg, eller kjøbes det andetsteds fra. Gjør man Noget for Forbedring af Tillæget af Qvæg, Faar og Sviin.
9) Holde Mange i Amtet fiinuldede Faar, og hvorledes staaer det sig med Meieriväsenet, navnlig hos Besiddere af mindre Landeiendomme; hvorledes fodres Qvæget, navnlig om Vinteren, og er Opmærksomheden henvendt paa Dyrkningen af Foderväxter, navnlig Dyrkningen af Roer; og er Qvægfedning almindelig.
10) Har Skovopelskning i nogenlunde betydelig Udstrækning fundet Sted, og er en rationel Behandling af de private Skove i Tiltagen.
11) Hvad er den sædvanlige Dagløn, og er der Egne i Amtet, i hvilke Daglønnen er særlig høi, eller i hvilke det er vanskeligt for den arbeidsdygtige Deel af Landalmuen at finde Arbeide, og i hvilke Daglønnen er saa lav, at Almuen befinder sig under mislige Kaar.
12) Gives der Hindringer for Agerbruget, der ved en eller anden offentlig Foranstaltning kunde blive hævede, eller kan der paavises direkte Foranstaltninger til dets Fremme, som det kan ansees hensigtsmæssigt at træffe; og findes der landoekonomiske Forhold i Amtet, som kunne tjene til Advarsel for andre Egne, eller som bør anbefales disse til Efterfølgelse.

Anmærkning. Forsaavidt Talen her er om Fremskridt, menes Fremskridt i Løbet af den sidste halve Snees Aar.

1.

(Have større Inddigninger og Udtørringer eller raae Jorders Opdyrkning i større Udstrækning fundet Sted i Amtet?)

Af de modtagne Indberetninger fremgaaer, at der i de senere Aar ved Inddigninger fra Havet, hvortil Kystens Dannelse paa mange Steder i Kongeriget frembyder rigelig Leilighed, ligesom ogsaa ved Udtørring af Søer og af Moser og sumpige Strækninger inde i Landet er indvundet ikke ubetydelige Arealer. Idet man i det Følgende nærmere skal omtale de Inddignings- og Udtørringsarbeider, der omhandles i Indberetningerne, forsaavidt de ere af nogen Betydenhed, bemærkes det, at enkelte af disse Foretagender vistnok ere paabegyndte tidligere, men dog medrette omtales her, saasom de ere fuldførte eller idetmindste skredne videre frem i Løbet af det sidste Decennium.

I Frederiksborg Amt er der, foruden Udtørringen af flere Statskassen tilhørende Søer, foretaget en Udtørring af Selsø Sø i Horns Herred, hvorved Hovedgaarden Selsøs Marker ere forøgede med circa 300 Tdr. Land.

I Holbæk Amt er Sidinge Fjord inddæmmet paa Statskassens Regning*), og Svinninge Veile af et privat Interessentskab i Holbæk, ved hvilket sidste Foretagende circa 300 Tdr. Land ere indvundne, og antages dette Areal om faa Aar at ville afgive fortrinlige Enge. Endvidere anføres Udtørringen af Munkesøen ved Kallundborg Ladegaard, af Areal 30 à 40 Tdr. Land, og af Bilsø ved Hovedgaarden Bødstrup, af Areal henved 200 Tdr. Land; begge disse Søer, navnlig dog den sidste, afgive allerede gode Enge. Udtørringen af Klintesøen i Ods Herred skrider rask frem, idet Administrationen for det ods-

*) Det tilføies her, at Inddigningen af Sidinge Fjord, ved hvilken der vil vindes circa 1200 Tdr. Land og tillige opnaaes, at de Sidinge, Bognæs, Viig, Kjelstrup, Preilerup, Oustrup og Atterup Byer tilliggende Engstrækninger sikkres mod Overskyllelse af Høivandet, senere har lidt betydelig Skade ved Stormfloden Natten mellem den 1ste og 2den Januar 1855.

herredske Domainegods ved Udgravning af en Rende mod Nordost har skaffet Søen Afløb til Kattegattet. Det indberettes, at denne Foranstaltning allerede er til stor Fordeel for Godskassen, idet der aarlig sælges en særdeles betydelig Masse Rør, der nu voxer der, hvor der tidligere var Vand; men at den paa den anden Side antages i samme Grad at være til Skade for Bønderne, idet deres Enge udtørres ved Vandstandens Formindskelse i Søen. Anbringelsen af et Stigbord i den gravede Rende, hvorved Vandet i en passende Tid af Aaret kunde holdes over Engene, ansees derfor for meget ønskelig.

I Sorø Amt have tvende Inddigninger fundet Sted i Vesterflakkebjerg Herred, ved hvilke tilsammen er indvundet et Areal af circa 100 Tdr. Land; endvidere tvende Inddæmninger under Hovedgaarden Taarnborg. Den ene af disse inddæmmede Strækninger, til hvis fuldstændige Frigjørelse for Tilløbs-Vandet foruden flere Afløbs-Sluser og en Vindmølle siden Aaret 1851 tillige er anvendt en Damppumpe, er, saavidt Beliggenheden tillod det, indtagen til Dyrkning under Taarnborg Hovmarker, der saaledes ere forøgede med circa 50 Tønder meer eller mindre frugtbart Land; den anden inddæmmede Strækning, af circa 30 Tdr. Lands Areal, er fordeelt mellem fire omliggende Fæstesteder. Ved denne Inddæmning ere derhos circa 50 Tdr. Land Eng under Hovedgaarden Taarnholm forvandlede til Agerjord.

I Præstø Amt har et Interessentskab foretaget en Inddigning af Sallerup Noer ved Hovedgaarden Aunø, hvorved er indvundet et Areal af circa 500 Tdr. Land, der allerede afgiver en fortrinlig Høslæt og Græsgang. Inddigningen er udført ved en Dæmning mellem Svinø og Aunø Land og ved en Opfyldning af den Vase, hvorover Veien løber mellem Sallerup og Aunø Gaarde, i hvilken er anbragt en Sluse til Afledning af Vandet. Denne Inddæmning har derhos bevirket, at flere af de nærliggende Enge og lavtliggende Jorder, der hidtil vare udsatte for Oversvømmelser fra Havet, nu kunne tages under Dyrkning.

I Maribo Amt have endeel af Gloslunde Sogns Beboere ved at opføre en Dæmning søgt at indvinde et Areal af circa 400 Tdr. Land af Rødby Fjord. Anlægget er i det Væsentlige fuldført, men kræver endnu endeel Udgravning m. m., forinden det kan afgive videre Fordeel end Beskyttelse mod Oversvømmelse af de Stranden nærmest liggende betydelige Enge. Imidlertid antages dette Foretagende, henseet til Grundens Beskaffenhed, i Tiden at ville afkaste betydelig Fordeel, naar kun alle fornødne Arbeider fuldføres og holdes tilbørligen vedlige. Paa flere Steder ere derhos mindre Stykker af Rødby Fjord inddæmmede. Endvidere er der ved Holleby i Arninge Sogn af de tilstødende Selveiere foretaget en Inddigning af et Stykke af Nakskov Fjord. Dette Foretagende var særdeles begunstiget af de locale Forhold, men navnlig paa Grund af de ringe Midler, med hvilke det er søgt realiseret, vil der endnu hengaae nogle Aar, inden det vil bære synderlig Frugt. Paa Baroniet Guldborgland er der opført en Dæmning over en Vig, der adskiller Hovedgaarden Ourebygaards og Taars Byes Jorder, hvorved over 100 Tdr. Land ere fravundne Havet, og derhos et betydeligt Areal sikkret mod Høivandet og gjort skikket til Opdyrkning. Endelig omtaler en Indberetning, at der er erhvervet Bevilling til en større Inddigning mellem Hovedgaarden Fredsholm, Gaarden Steensø og Landtungen Saunsø, og at denne Inddigning saavelsom flere mindre paa Sydsiden af Nakskov Fjord nu i saa høi Grad ere lettede ved det af Amtet iværksatte Veianlæg fra de sydvestlige Sogne af Lolland over Øerne til Nakskov, at der er al Grund til at vente, at der i den nærmeste Fremtid vil blive foretaget ret lovende Arbeider i denne Retning. — Paa Falster er ved Hovedgaarden Valdnæsgaard inddæmmet et Areal af circa 200 Tdr. Land fra Havet. Inddæmningen af Vaaelse Vig og Kippinge Noer, der tilsammen udgjøre circa 1200 Tdr. Land, er tidligere udført, men en Deel af det Inddæmmede staaer endnu under Vand*).

*) Ved velvillig Meddelelse fra Korselitse Godsbestyrelse har man derhos bragt i Erfaring, at det Classenske Fideicommis senere, nemlig i Løbet af

Af Arbeider, blot sigtende til at beskytte mod Oversvømmelser af Høivandet, nævnes som det betydeligste i dette Amt Forbedringen af Ryde Aa, der udmunder ved Øreby i Arninge Sogn paa Lolland.

Fra Odense Amt indberettes, at der arbeides paa den fuldstændige Udtørring af de tidligere fra Havet inddigede Strækninger ved Kjerteminde, ved Hovedgaarden Østrupgaard, paa Stamhuset Hoffmansgave, paa Grevskabet Roepstorff, ved Bogense og langs Odense Kanal, og at en Deel af disse Jorder allerede benyttes med Held til Agerbrug, Høslæt og Græsning.

I Svendborg Amt er paa Langeland inddiget det lille Refbjerg Noer, samt en Deel af Lindelse Noer ved Haugbølle; i Aaret 1853 er derhos paabegyndt en Inddæmning af det betydelige Magleby Noer. Paa Strynø er et Areal af circa 24 Tdr. Land inddæmmet. Endelig anføres, at der ved Hovedgaarden Holkenhavn er sat en Dæmning for en Strækning, Noeret kaldet, der tidligere var oversvømmet af Søen; ved Anvendelsen af en Mølle til Vandets Udmaling haaber man at indvinde circa 50 Tdr. Land Eng.

Fra Aalborg Amt indberettes, at man har anstillet flere Forsøg paa ved Oprensning at udtørre den under Albek Gods liggende Hjeds Sø. Vel have disse Forsøg hidtil ikke ledet til noget gunstigt Resultat, men man antager, at dette Arbeide snart vil blive fremmet med mere Kraft og Held.

Fra Viborg Amt indberettes, at der i de senere Aar er indvundet ikke ubetydelige Engstrækninger ved Udtørring af Søer; endvidere at Udtørringen af sumpige Steder har fundet Sted i stor Udstrækning, deels ved de af Amtsraadet foranstaltede Reguleringer af de større Vandløb, hvorved store Arealer ere forvandlede fra Siv- til Græs-producerende Flader,

---

Aaret 1854, med en Bekostning af over 12,000 Rdl., har ladet det saakaldte Grønsund Noer ved Næsgaarden paa Falster, af Areal circa 180 Tdr. Land, inddige fra Havet. Dette Arbeide er ledet af en Ingenieurofficeer og udført alene ved indenlandske Arbeidere. Det inddæmmede Areals Udtørring agtes paabegyndt i Foraaret 1855, navnlig ved Hjelp af en Dampmaskine.

deels ved de hyppige af Private forlangte Reguleringer af mindre Vandløb.

I Randers Amt er Udtørringen af Søndersø ved Hovedgaarden Rugaard betydelig fremmet i de senere Aar.

I Aarhuus Amt er der foretaget en Inddigning af Norsminde, hvorved circa 300 Tdr. Land ere indvundne; dette Anlæg udkræver imidlertid endnu endeel Arbeide. Endvidere anføres Udgravningen af en Sø ved Gaarden Gammelgaard i Storring Sogn af Areal circa 30 Tdr. Land, der antages om faa Aar at ville afgive gode Enge.

I Ringkjøbing Amt arbeides paa Inddigningen af en Deel af Nissum Fjord. Denne Inddigning, til hvilken Kjøbmand C. Kastberg havde erholdt Bevilling, udføres nu af Denne i Forening med Handelshuset Joseph Owen & Sønner i Kjøbenhavn samt et engelsk Handelshuus. Da der imidlertid først i den seneste Tid er taget fat med den behørige Kraft paa dette betydelige Arbeide, der omfatter flere tusinde Tønder Land, kan der endnu vanskelig haves nogen fuldkommen begrundet Mening om, hvorvidt det vil lykkes. Endvidere ere paa den østlige Side og i den sydlige Ende af Ringkjøbing Fjord ikke ubetydelige Engstrækninger fremkomne ved naturlig Opvæxt og Udtørring. Ogsaa ved Kunst er der foretaget flere mindre Udtørringer, især i den sydlige Deel af Fjorden. Endelig omtales, at det baade for Sagens egen og for det gode Exempels Skyld var at ønske, at Inddigninger ved den Staten tilhørende Engeiendom „Tipperne" foretoges med mere Kraft end hidtil.

I Ribe Amt har man paa flere Steder i det saakaldte blandede Distrikt sønden for Kongeaaen, navnlig i Byerne Astrup og Søndernæs i Brøns Sogn, med Held forsøgt at indvinde Land fra Havet. I Ballum Sogn er der alt for flere Aar siden indvundet et ikke ubetydeligt Engareal. Endvidere omtale Indberetningerne fra dette Amt Udtørringen af den store Fiilsø og den i Forbindelse med samme staaende Rolfsø. Udtørringen af disse Søer, hvorved flere tusinde Tdr. Land,

tildeels god Engbund, ville vindes, formenes at ville have en indgribende Indflydelse paa den omliggende Egns Opkomst; men skjøndt Vandstanden angives at være formindsket med omtrent det Halve, udtale dog flere Indberetninger, at Arbeidet hidtil ikke er fremmet med synderlig Kraft og Hurtighed. En enkelt Indberetning betragter derhos Udfaldet af dette Foretagende for meget problematisk, og anfører som Grund navnlig Vanskeligheden af Vandets Afledning ved en Kanal, som maa graves igjennem Flyvesand, samt at Søens Bund er af saa høist forskjellig Beskaffenhed og Dybde.

Endelig bør det bemærkes, at mange Indberetninger fra forskjellige Egne af Landet anføre, at der paa flere Steder er foretaget Udtørringer af Moser, Kjærjorder og andre sumpige og side Strækninger, og at saavel herved som ved Udtørringen af en Mængde mindre Mosehuller omkring i Markerne tilsammentaget ikke ubetydelige Arealer ere indvundne.

Hvad dernæst angaaer Spørgsmaalet, hvorvidt Opdyrkning af raae Jorder i større Udstrækning har fundet Sted, da er det noksom bekjendt, at en ikke ringe Deel af Landets Jorder endnu den Dag i Dag henligger uopdyrket; navnlig er dette Tilfældet i Jylland med dets udstrakte Heder, Flyvesandsstrækninger og Kjærjorder, men ogsaa paa Øerne findes der i de fleste Amter større eller mindre Arealer af raae Jorder. At Opdyrkningen altid er skreden raskest frem i de frugtbarere, mere velhavende og tættere befolkede Egne af Landet, finder sin Forklaring, naar det betænkes, at Muligheden af Opdyrkningen af slige raae Jorder i større Udstrækning, forudsat at Agerdyrkningsprodukterne fra vedkommende Steder kunne afsættes til saadanne Priser, at Dyrkningen kan give et nogenlunde Overskud, nærmest beroer paa Tilstedeværelsen af tilstrækkelig Indsigt, Kapital og Arbeidskraft.

Hvormeget der nu end er forbeholdt en kommende Tid at udrette, er dog Landets samlede Areal af raae, uopdyrkede Jorder ikke ubetydeligen aftaget, efterhaanden som Velstanden

blandt Landbrugerne er skreden frem, og en friere Udvikling af Landboforholdene og en større Udbredelse af agronomisk Indsigt har havt Fremgang. At der navnlig i den sidste halve Snees Aar, hvis Fremskridt her skulle undersøges, saagodtsom i alle Egne af Landet er taget særdeles betydelige Strækninger af raae Jorder under Dyrkning, vil sees af Nedenstaaende, hvor de i Indberetningerne fra de forskjellige Amter udhævede Opdyrkningsarbeider findes omtalte; hvorved dog bemærkes, at for Kjøbenhavns Amts Vedkommende indberettes, at der i de senere Aar ingen Opdyrkning af raae Jorder har fundet Sted i større Udstrækning.

Fra Frederiksborg Amt indberettes, at der i de senere Aar er anvendt megen Flid paa Opdyrkningen af raae Jorder, navnlig i Amtets østlige Deel og i Omegnen af Frederiksborg. Foruden at der ved opskaarne Tørvemoser og Mosehullers Planering og Jordpaafyldning er indvundet ikke ubetydeligt Areal baade af Eng og af Agerjord, ere i forskjellige Egne af Amtet store lyngbegroede Overdrev opdyrkede, saaledes t. Ex. Hjørnlunde Overdrev ganske og Slagslunde Overdrev tildeels.

Fra Holbæk Amt indberettes, at Opdyrkningen af raae Jorder har gjort særdeles betydelige Fremskridt i de senere Aar, idet ikke blot mange større, sammenhængende Strækninger ere tagne under Plov, men de fleste Agerbrugere have forøget deres Arealer af opdyrket Jord ved at fylde Moser, rydde Kratskov o. s. v. Af større Foretagender anføres følgende: Ved Lerchenborg Dyrehave paa Asnæs ryddes og opdyrkes et Overdrev, hvis Størrelse angives til 400 à 500 Tdr. Land. Lerchesminde, forhen Smakkerupgaard, af Areal circa 200 Tdr. Land, ligesom ogsaa den under Baroniet Tølløse hørende Hovedgaard Søgaard, af Areal circa 250 Tdr. Land, hvis Jorder i en Række af Aar ere blevne anvendte til Græsning for Militair-Heste, ere nu igjen opdyrkede, forsynede med Bygninger og satte i planmæssig Drift. Ved Hovedgaarden Vesterbygaard er Saltofte Overdrev af circa 250 Tdr. Lands Størrelse taget under Plov, bebygget og i fuldstændig Drift. Ved Hovedgaarden

Kragerupgaard er et Overdrev, af Areal circa 150 Tdr. Land, nu forstørstedelen opdrevet og bestemt til at bebygges. Paa Løve Toelstang er en forhenværende Fællesmose af circa 36 Tdr. Lands Areal udgravet og opdyrket, samt derpaa anlagt et betydeligt Teglværk, Bødstrup Teglværk. Ved samtlige fornævnte Opdyrkningsarbeider ere, eller tilsigtes idetmindste, etablerede selvstændige Agerbrug. Endvidere ere ved Ellingegaard i Ods Herred store Engstrækninger ved hensigtsmæssig Udgravning og Jordblanding forvandlede til Agerjord. I Stiftsbjergby Sogn har man begyndt Udgravningen og Opdyrkningen af circa 50 Tdr. Land, deels ubrugelige Tørvegrave, deels Overdrev og daarlig Eng. Ved Rangle Mølle i Holmstrup Sogn er endeel Areal opdyrket og Jorderne med stor Omkostning befriede for en Mængde Steen. Næsgaarden under Baroniet Adelersborg, Hestehavegaard paa Refsnæs, Hovedgaarden Aunsø med underliggende Avlsgaard Svebøllegaard, Gaardene Astrupgaard og Daurupgaard nævnes alle som Eiendomme, paa hvilke der er foretaget betydelige Opdyrkningsarbeider. Endelig indberettes, at flere Overdrev ere udlagte til Huuslodder og tildeels bebyggede, saaledes i Skjellebjerg, Svallerup, Gjørlev, Holmstrup og flere Sogne.

Fra Sorø Amt indberettes, at, hvor der henligger raae Jorder under Gaardene, er det samlede Areal af slige Jorder betydelig formindsket i de senere Aar, idet Aar efter Aar store Strækninger indtages til Dyrkning under Gaardene eller udlægges til Huuslodder; endvidere at flere store Overdrev ere tagne under Kultur. Af Halskov Overdrev ere saaledes i Løbet af de sidste 10 Aar circa 860 Tdr. Land opdyrkede. Langs med Store Belt og henhørende under Byerne Bilsø, Kirkestillinge, Kjeldstrup og Næsby ligger et med Lyng begroet Overdrev, af Areal circa 520 Tdr. Land; dette Overdrev bliver nu, efterhaanden som Gaardene under Valdbygaards Gods, blandt hvilke det er fordeelt i mindre Lodder, kjøbes af Fæsterne, for en stor Deel solgt til Fremmede og opdyrket.

I Præstø Amt er Kjøng Overdrev udstykket mellem Lodseierne, forstørstedelen opdyrket og tildeels bebygget. Endvidere indberettes, at den under Baroniet Gaunø hørende Halvø „Feddet", paa Præstø Bugts østre Side, af Areal over 1000 Tdr. Land, der tidligere alene var anvendt til Græsning og forstørstedelen er bevoxet med Lyng, Bregner og Enebær, er overdraget i Forpagtning paa 50 Aar til Forpagteren af Hovedgaarden Juellund. Denne har nu opbygget flere Længder af en Gaard og opbryder aarligen et Stykke af de omliggende Jorder. Siden Aaret 1848 ere saaledes circa 300 Tdr. Land opdyrkede og besaaede med Raps og de almindelige Sædarter. Som en Hovedvanskelighed ved dette omfattende og bekostelige Arbeide, der udføres med megen Kraft og Dygtighed, anføres den store Besvær, hvormed den fornødne Mergel bringes tilveie. Ved Spjellerup By findes en Strækning med en betydelig Masse Steen, der gjør dens Opdyrkning særdeles vanskelig og kostbar. For at raade Bod herpaa har Vemmetofte Kloster udsat Præmier for Opdyrkningen af vedkommende Fæstere, og denne Foranstaltning har ogsaa bevirket, at Arbeidet nu er kommet i Gang. Ved Faxø er den største Deel af Byens Udmark efter tilendebragt Udskiftning tagen under planmæssig Drift. Ved Vesteregede By under Gisselfeldt Kloster fradrages Fæstegaardene, efterhaanden som de blive fæsteledige, de lyngbegroede Overdrev, som derpaa udlægges til Huuslodder; flere af disse ere nu bebyggede og i god Drift. Paa Stamhuset Giesegaards Gods ere betydelige Strækninger af Mosejord opdyrkede; saaledes har t. Ex. en Bonde i Gjørslev By opdyrket circa 40 Tdr. Land. Under Gjorsløv Gods er den saakaldte Søholm Skov tilligemed den tilstødende Engsø, et Areal af over 100 Tdr. Land, tagen under Kultur med Undtagelse af den Deel, der er Tørvemose eller god naturlig Eng. Det nærmest Stranden beliggende Stykke er beplantet med Naaletræer, Resten anvendt til Agerbrug og har alt givet meget frodige Afgrøder. Under samme Gods er Erikstrup Overdrev af over 200 Tdr. Lands Areal, hvis Opdyrkning paabegyndtes for mere

end 10 Aar siden, nu fuldstændig opdyrket. Endvidere anføres, at, ligeledes under Gjorsløv Gods, omtrent det Halve af den Deel af Stevns Odde, mellem Havet og Stevns eller Strøby Aa, der indtil de sidste Aar saagodtsom alene blev anvendt til Græsning, nu er blevet bebygget, og saaledes Begyndelsen gjort til sammes Opdyrkning. Angaaende Opdyrkningen af Skjørringe Mose i Nærheden af Storeheddinge, af Areal circa 40 Tdr. Land, indberettes, at saa uheldig end Beskaffenheden af dette Terrain er, ere dog betydelige Stykker af samme bebyggede og tagne under Kultur, og at der hvert Aar vise sig nye Huse. Endelig omtales, at enkelte dygtigere og driftigere Bønder efterhaanden tage mindre Arealer, der hidtil have henligget under deres Gaarde i aldeles raa eller dog næsten ubenyttet Tilstand, under fuldstændig Kultur.

Paa Bornholm findes der mange Jorder, som, skjøndt de ikke henligge som egentlige raae Jorder, ligesaalidt kunne stilles i Klasse med almindelige veldrevne Jorder; de dyrkes nemlig udelukkende med Havre, og naar Afgrøden endelig bliver altfor ringe, hvile de i nogle Aar, for derefter uden at være gjødede atter at dyrkes med Havre. En betydelig Deel af disse Jorder er nu i de senere Aar gjødet og bragt i planmæssig Drift. Endvidere anføres, at man paa flere Steder har begyndt Udmarksjordernes Opdyrkning, navnlig efterat Statens Andeel i samme for en stor Deel er bortarvefæstet eller solgt, og Sognenes Andeel i de fleste Sogne udskiftet mellem Hartkornseierne. Endelig indberettes, at Øens Areal af Agerjord er betydelig forøget i det sidste Decennium ved Opdyrkning af Eng til Agerjord, men at det ansees for meget tvivlsomt, hvorvidt dette i Tiden vil vise sig som et virkeligt Fremskridt, da herved ikke alene Behovet af Gjødning er end yderligere forøget, men tillige Midlerne til at tilfredsstille dette Behov formindskede, navnlig saalænge man som hidtil ikke drager Omsorg for, at det ved Engenes Forvandling til Agerland lidte Høtab erstattes ved en forholdsviis Udvidelse af Dyrkningen af Kløver og andre Foderurter.

I Maribo Amt ere i de senere Aar betydelige Strækninger af Overdrevet „Rødby Fæland" opdyrkede. Opdyrkning af raae Jorder er dernæst foretagen under Hovedgaarden Berritsgaard, enkelte Steder i det sydlige Falster, under Pandebjerggaard i Ønslev Sogn, hvor et Overdrev af 250 Tdr. Lands Areal er taget under Plov, og flere Steder. Iøvrigt indberettes, at der med Hensyn til raae Jorders Opdyrkning allerede for 10 Aar siden kun var Lidet tilbage at udrette i dette Amt, da der strax efter Udskiftningen var taget fat paa dette Arbeide med saa stor Kraft, at næsten Alt var opdyrket allerede i Aaret 1843, men at derimod Agerjorden har vundet meget i Areal, deels ved at fugtig og maadelig Eng ved en hensigtsmæssig Regulering af Vandløbene er bleven udtørret og derefter oppløiet, deels ved Rydning af de saakaldte Skovhaver, det vil sige Kratskove, som vare henlagte til Bøndergaardene, navnlig for at benyttes til Gjerdsel, men efterhaanden ere blevne aldeles overflødige, da Bønderne ved at plante Popler i Markskjellene i Almindelighed selv uden disse Kratskove have overflødigt Gjerdsel endog til deres meget vidt drevne Hegnsarbeider.

I Odense Amt ere paa Fyenshoved siden Hoveriets Afløsning paa Baroniet Schelenborg circa 120 Tdr. Land opdyrkede. En Deel af disse Jorder har alt været besaaet deels med Raps deels med de almindelige Kornsorter, og givet et meget stort Udbytte. Endvidere bliver en stor Deel af de ved Dæmninger beskyttede Enge, der som saadanne i Overgangen fra Saltvands- til Ferskvands-Vegetationen kun give et meget ringe Udbytte, opdyrket til Agerjord. Endelig indberettes fra flere Egne af dette Amt, at det i de senere Aar er almindeligt, at see de i Markerne værende Moser og Kjær blive udtørrede og opdyrkede samt Krat og Steen bortryddede.

Fra Svendborg Amt indberettes, at der i de senere Aar er opdyrket adskillige Lyngbakker i Salling Herred, og at der iøvrigt kun findes ganske enkelte og mindre Strækninger af raae og udyrkede Jorder i dette Amt.

I Hjørring Amt blive aarligen større og mindre Strækninger saavel Hede- som Kjærjorder tagne under Dyrkning. Ved Hovedgaarden Hammelmose i Tise Sogn er der anlagt en ny Gaard paa nogle Vildmosen tilgrændsende Kjær- og Græsningsjorder; i Løbet af otte Aar ere circa 230 Tdr. Land tagne under Ploven, og allerede efter det andet Aars Behandling og Udgrøftning have disse Jorder givet gode Afgrøder baade af Raps og af Korn, og det uagtet at Mergel hidtil ikke er anvendt. Det tilføies, at der til denne Gaard haves en Engstrækning, der aarlig afgiver indtil 200 Læs Hø, og at der allerede foruden de til Driften fornødne Heste holdes 100 Kreaturer, hvoraf 50 Malkekøer. Under Eiendommen Toftegaard i Aaby Sogn er der ligeledes ved successivt at indtage Stykker af de Vildmosen tilgrændsende Kjær- og Tørvejorder oprettet en ny Gaard. Disse Jorder, der tildeels have et Underlag af Mergel, have ved Afbrænding af den øverste Jordskorpe, samt efter tilstrækkelig Udgrøftning og Mergling, givet tilfredsstillende Afgrøder af Raps og Hvede foruden af de i Egnen sædvanlige Sædarter. Kreaturholdet paa denne Gaard angives til 70 Stkr., meest Stude. Ved Hovedgaardene Buurholt, Nibstrup, Vreilevkloster, Rønnovsholm, Hæstrupgaard, Gaarden Lundegaard, Hovedgaardene Børglumkloster, Fuglsig, Høgholt, Baggesvogn, Steensbek og Odden ere betydelige Arealer af raae Jorder opdyrkede og merglede i de senere Aar; ved Hovedgaarden Vreilevkloster saaledes circa 400 Tdr. Land, ved Rønnovsholm over 300 Tdr. Land, hvorhos 60 à 70 Tdr. Land Tuemose ere jevnede og udgrøftede og derved dannede til Eng; ved Fuglsig circa 200 Tdr. Land o. s. v. Paa Voergaard, Dybvad og Sæbygaard Godser ere store Fælleder udskiftede og tildeels tagne under Kultur. Som en væsentlig medvirkende Aarsag til Opdyrkningen af flere raae Jorder paa de to førstnævnte Godser anføres foruden den Mængde Udskiftninger, der har fundet Sted efter Salget af en stor Deel af sammes Fæstegods til Selveiendom, Anlægget af den nye, begge disse Godser berørende, Sæby-Sundby Hoved-Landevei. Paa Hovedgaarden Haven er i Løbet

af 5 à 6 Aar et Overdrev, af Areal circa 100 à 120 Tdr. Land, ryddet for Steen og opdyrket. Endelig indberettes, at der i de senere Aar er foretaget en Mængde mindre Opdyrkningsarbeider af Bønderne, og at stedse flere Familier bygge og bosætte sig paa Hederne og Tid efter anden opdyrke saa Meget, at de derpaa kunne holde 1 à 2 Køer og nogle Faar.

I Thisted Amt har Opdyrkning af raae Jorder i større Udstrækning fundet Sted ved Hovedgaarden Tandrup. Af Visby Præstegaards Hede-Areal ere i de sidste 10 Aar circa 40 Tdr. Land opbrudte, merglede og brakkede. Endvidere indberettes fra flere Egne af dette Amt, at flere Bønder, der eie Hede eller Kjærjorder, som ere blot nogenlunde tjenlige til at tages under Plov, aarlig opdyrke mindre Stykker af samme. I flere Byer, saasom Kjetterup, Gjøtterup, Kliim og Torup ere saaledes betydelige Arealer af Agerland indvundne ved Udtørring og Opdyrkning af Sumpe, Moradser og Overdrev.

I Aalborg Amt ere i flere Egne meget betydelige Kjærstrækninger, som tidligere kun brugtes til Græsning for Ungqvæg, efterhaanden tagne under Dyrkning og afgive nu som Agerjord rigeligt Udbytte. Paa enkelte Steder er Opdyrkningen foranlediget ved Udparcellering, men bedst synes den at lykkes, hvor den staaer i Forbindelse med et andet ældre Agerbrug, hvorfra den fornødne Arbeidskraft og Gjødning kan erholdes. Ogsaa af Hedejorder ere betydelige Stykker opdyrkede, fornemmelig hvor man har havt tilstrækkelig Mergel til Disposition. Det bemærkes derhos, at slige Opdyrkningsarbeider ikke alene ere foretagne af Besidderne af større Avls- og Hovedgaarde, men ogsaa af flere mindre Eiendomsbesiddere og Bønder, skjøndt af disse i Reglen i ringe Omfang i Forhold til de Arealer, de besidde af slige raae Jorder. En enkelt Indberetning anfører, at Opdyrkning foretages hyppigst af de Bønder, der have været hoverigjørende og ere frigjorte for Hoveriet for nogle Aar tilbage i Tiden. Som det Sted i dette Amt, hvor det meest omfattende Opdyrkningsarbeide har fundet Sted, nævnes Hovedgaarden Albek, under hvilken der i Løbet af det

sidste Decennium er opdyrket circa 500 Tdr. Land Hedejord. Gaardens Besætning, der tidligere kun var saare ringe, andrager nu 22 Heste, 140 Køer, 20 Unghøveder og 500 à 600 Faar. En Indberetning omtaler, at dette betydelige Foretagende, der er udført af den nuværende Eier med megen Energi og Dygtighed, fortjener saa megen mere Paaskjønnelse, da Gaarden hverken har Brænderi eller synderlig Høavl, og saaledes er uden særdeles Resourcer til Gjødnings Frembringelse. Denne Mangel er imidlertid bleven erstattet ved Hjelp af Lyngen; foruden at anvende denne som Strøelse under Gaardens Heste, Køer og Faar, har man hvert Aar i November slaaet den saakaldte Smaalyng, strax opsat den i smaa Stakke paa Heden, og daglig i Vintermaanederne hjemført to Læs og givet Køerne dem som Affodringsgivt. Endvidere ere ved Hovedgaarden Hvanstrup i Løbet af 3 Aar 124 Tdr. Land raae Jorder, hvis Beliggenhed i høi Grad har vanskeliggjort Kultiveringen, opdyrkede og udgrøftede. Størstedelen af dette Terrain er derhos merglet, og hvad der hidtil har været besaaet, har ydet kraftige og gode Afgrøder. Under Hovedgaarden Vang ere betydelige Strækninger opdyrkede og merglede, og deraf oprettede tvende Afbyggergaarde. Af andre Eiendomme, hvor Kultivering af raae Jorder har fundet Sted, nævnes i Indberetningerne Hovedgaarden Gunderupgaard, Gaardene Østergaard og Annerup, Hovedgaardene Louisendal, Klarupgaard o. fl.

I Viborg Amt er der navnlig i de sidste Aar paa mange Steder foretaget Opdyrkning af Hede og Mosejord, deels i Forbindelse med ældre Avlsbrug, deels, hvad der indberettes især at have fundet Sted i de Egne, hvor Fæstegods i de senere Aar er overgaaet til Selveiendom, ved Nybyggere, der kjøbe mindre Hedestykker, bebygge og opdyrke dem, efterhaanden som deres Evne tillader. En enkelt Indberetning anfører imidlertid, at slige mindre Opdyrkninger kun sjelden lede til noget synderlig gunstigt Resultat, da den Udholdenhed og Flid, som hertil udfordres, som oftest savnes hos vedkommende Nybyggere. Paa Stamhuset Tjele arbeides paa Oprettelsen af et selvstændigt

Agerbrug paa den til Hovedgaarden Tjele hørende betydelige Hedestrækning; circa 200 Tdr. Land ere alt tagne under Ploven, hvorhos der er opført en Bygning til 200 Faar. Paa Heden i Omegnen af Viborg ere flere Opdyrkninger foretagne; ved Gaarden Øster-Teglgaard ere saaledes i Løbet af fire Aar over 100 Tdr. Land tagne under Ploven, og det indberettes, at denne Opdyrkning agtes fortsat med et Areal af 30 à 40 Tdr. Land aarlig. Endvidere nævnes Hovedgaardene Aunsberg og Palstrup, Gaardene Skovsgaard og Liselund, en Gaard i Torning By og Klode Mølle som Eiendomme, hvor større Opdyrkningsarbeider ere udførte. Endelig indberettes, at der paa Tapdrup, Veirum, Viskum og Føvlum Heder og flere Steder er anlagt endeel Huse, samt solgt en Mængde Parceller til Bebyggelse.

Fra Randers Amt indberettes, at Opdyrkningen af raae Jorder, navnlig af Hede, i de senere Aar har fundet Sted paa mange Steder, deels i større Udstrækning, saaledes t. Ex. paa Hobro Hede samt paa Hovedgaarden Rugaard, hvor circa 70 Tdr. Land ere kultiverede, deels i mindre Udstrækning, idet Bonden i Almindelighed efterhaanden opdyrker de hans Gaard tilhørende og for samme beqvemt liggende Hedestrækninger, ligesom han ogsaa hyppig sælger de længere fraliggende Hedearealer til Bebyggelse og Opdyrkning. En Indberetning angiver saaledes det Areal af raae Jorder, der i Egnen mellem Hovedgaarden Rugaard og Grenaa i Løbet af de sidste 10 Aar er opdyrket af Bønder, til 200 à 300 Tdr. Land.

I Aarhuus Amt fandtes der ved den her omhandlede Periodes Begyndelse kun i en ganske enkelt Egn større Strækninger af uopdyrkede Hedejorder, og selv disse ere nu i de senere Aar forstørstedelen bebyggede og tagne under Kultur. Imidlertid er der i forskjellige Egne af dette Amt indvundet saare betydeligt Areal af Agerjord ved en stor Mængde af mindre og adspredte Arbeider, navnlig ved Rydning af Krat, Buske, Tuer og Steen, ved Udgravning af Kjær, Moser og Mosehuller, ved Opfyldning af gamle Tørvegrave etc. Slige Arbeider ere især

foretagne paa de større Gaarde, men det indberettes dog, at mange Bønder følge deres Exempel, navnlig efterat de ere blevne Selveiere. Af større Eiendomme, hvis Værdi er betydelig forøget ved slige Grundforbedringer, nævnes Hovedgaarden Moesgaard.

Fra Skanderborg og Veile Amter indberettes, at der er opdyrket og merglet endeel Hede og andre raae Jorder, uden at det dog nærmere betegnes, hvor eller i hvilket Omfang disse Arbeider have fundet Sted.

I Ringkjøbing Amt tages aarlig betydelige Strækninger af Hede og af Mosejord under Kultur, deels i Forbindelse med alt bestaaende Avlsbrug, deels særskilt uden slig Forbindelse navnlig derved, at Nybyggere kjøbe mindre Hedelodder, bebygge og opdyrke dem. Ligesom imidlertid de fleste Opdyrkninger foretages fra tidligere kultiverede Steder, saaledes udtale Indberetningerne sig i Almindelighed til Fordeel for denne Opdyrkningsmaade. En Indberetning anslaaer det Areal, der i de sidste 10 Aar er opdyrket alene i Hammerum Herred, i hvilket Opdyrkningen har fundet Sted i størst Udstrækning, til mindst 8000 Tdr. Land. Af betydeligere Foretagender, sigtende til Etableringen af nye Avlsbrug, anføres, at der i Vorgod Sogn af et Aktieselskab er grundlagt en Gaard, kaldet Olaf Ryes Minde, paa aldeles raae Mosejorder, af Areal circa 550 Tdr. Land. Opdyrkningen af denne Gaard, der senere af det nævnte Aktieselskab er afhændet til Besidderen af Grevskabet Knuthenborg og Eieren af Hovedgaarden Nørre-Vosborg, skrider rask frem. Af Eiendomme, hvis Arealer af opdyrket Jord ere betydelig forøgede ved Kultivering af raae Jorder, nævne Indberetningerne Hovedgaarden Møltrup, Gaardene Ørnhoved, Lundgaard, Eisingkjær og mange andre; Gaarden Ørnhoveds Avl og Besætning angives saaledes at være forøget til over det Tredobbelte, Gaarden Eisingkjærs til langt over det Dobbelte imod for 10 Aar siden, o. s. fr.

I Ribe Amt opdyrkes ligeledes Aar for Aar betydeligt Areal af Hede og Mosejord, som oftest i Forbindelse med

tidligere bestaaende Landbrug, dog tildeels ogsaa ved Nybyggere. Medens Opdyrkningen i Reglen er skeet i mindre Udstrækning, indberettes det dog, at den paa flere Steder er foretagen i større Omfang, saaledes t. Ex. i Alslev Sogn paa Gaarden Damsmark, i Daler Sogn paa Østerby Hede og i Visby Sogn, hvor der i Aaret 1846 blev grundlagt en ny Gaard, Visby-hedegaard kaldet, med et Tilliggende af 500 à 600 Tdr. Land raae Jorder, af hvilke nu circa 300 Tdr. Land ere opdyrkede.

2.

(Har Markfred gjort kjendelige Fremskridt, og viser der sig almindelig Interesse for et hensigtsmæssigt Sædskifte, navnlig ved ikke at tage for mange Halme efter hverandre?

Have Engvandings-Anlæg og Anlæggelsen af drains Fremgang?)

Ved den i Slutningen af forrige Aarhundrede paabegyndte Udskiftning af Jordfællesskabet bevirkedes et væsentligt Gode for Landets Agerbrug, idet enhver Jordbruger erholdt fri Raadighed i Benyttelsen af sin Jord. Denne Frihed kunde dog ikke blive af stor Betydning, medmindre Jordbrugeren formaaede at skaffe sig Fred paa sin Mark, og selv stræbte efter at holde denne i Hævd. Regjeringen har derfor ogsaa ved forskjellige Anordninger om Hegn og Fredning søgt at fremme Bestræbelserne for denne Sag. Gjennemførelsen af Markfred har imidlertid mødt mange Vanskeligheder, deels fordi Bondestanden paa mange Steder endnu ikke tilfulde erkjender denne Sags Vigtighed, og blandt Andet kun altfor meget holder fast ved den gamle Skik om Efteraaret at opgive Ævret, deels fordi særegne locale Forhold ofte ere til Hinder for Fredens Overholdelse. Den mindre Jordbruger kan derfor i det Hele ikke siges endnu at vise den tilbørlige Opmærksomhed for Markfreden, medens dens Nytte dog er erkjendt af enhver indsigtsfuld Jordbruger, og den paa de større Gaarde ogsaa

næsten overalt bliver efterstræbt. Almindelig Overholdelse af Markfred kan derfor ogsaa kun siges at finde Sted i enkelte Egne af Landet.

I denne Henseende staaer, som det synes, Maribo Amt øverst, idet saavel paa Lolland som paa Falster Interessen for Markernes Indhegning fra tidligere Tid har været saa almindelig, at der ikke alene overalt findes Skjel mellem Gaardene, men ogsaa mellem den enkelte Gaards Marker, og disse ere beplantede med Træer og levende Hegn. I Fyen ere ligeledes Hegn og Plantninger meget hyppige, ligesom dette ogsaa er Tilfældet paa Møen; og om end heller ikke paa disse Øer den gamle Skik at opgive Ævret ganske er gaaet af Brug, lægger man dog der mere Vægt end tidligere paa at passe paa Kreaturerne, naar de gaae løse, og sporer man gavnlig Virkning af de almindelig udbredte Hegn til at frede om de besaaede Marker. Med den tiltagende bedre Dyrkningsmaade aftager desuden Ævrets Betydning, og ogsaa paa denne Maade bidrager Agerbrugets Fremskridt til Markfredens Befæstelse.

Den stærke Udbredelse af levende Hegn, hvor de ere almindelige, antages imidlertid af ikke Faa at have havt den skadelige Virkning, som i Almindelighed tillægges de tætte Plantninger, naar de anvendes som Hegn mellem Markerne, at de nemlig ved at skygge for meget hindre Sædens Udvikling, at de bidrage til, at Sneen om Vinteren samler sig i altfor store Masser, og at de optage for megen Plads, som bedre kunde anvendes til Dyrkning. I de senere Aar har man paa nogle Steder derfor ogsaa begyndt at sløife de opførte Hegn, hvad der ogsaa indberettes fra Syd-Sjælland at være Tilfældet, fornemmelig dog Mellemhegnene, der vel ogsaa bedre kunne undværes end Udhegnene, som adskille de forskjellige Eieres Lodder fra hinanden.

I Sjælland ligesom i Jylland holdes i Almindelighed paa de større Gaarde god Markfred, idet der, skjøndt Hegn her ikke ere saa almindelige som paa de mindre Øer, derimod vises større Opmærksomhed end tidligere for at tøire og vogte

Kreaturerne, naar de om Efteraaret sættes til Græsning paa Markerne. Derimod er det hos Bønderne i Sjælland og Jylland næsten overalt Brug at opgive Ævret, og da man, idetmindste paa mange Steder, heller ikke viser megen Omhyggelighed for de løsslupne Kreaturers Vogtning, er det naturligt, at Markernes tidlige Tilsaaening derved forhindres, eller at de tilsaaede Marker ofte derved lide Skade. Dog have nogle af de sjællandske Amter, navnlig Frederiksborg, ogsaa med Hensyn til Markfred gjort kjendelig Fremgang. Paa enkelte Steder er derimod Bøndernes Fastholden ved den gamle Skik saa stærk, at den almindelige Uvillie mod Forandring ikke sjelden afholder den Enkelte, der kunde ønske Forbedring, fra at foretage noget Skridt hertil; saaledes hedder det i en Beretning fra Samsø, at Chikaner og Fjendskab mellem Naboer ofte opstaae formedelst Fredning, og at det paa Grund af den indgroede almindelige Fordom er saagodtsom umuligt for den Enkelte i denne Henseende at gjøre Fremskridt.

Det bemærkes derhos fra flere Steder, at Huusmændene som oftest ere de stærkeste Modstandere af Markfreden, da dens Overholdelse indskrænker dem i at holde saa mange Kreaturer, især Faar, som naar disse ved løs Drift over Naboernes Marker kunne skaffe sig den Næring, som Eierens ringe Jordlod ikke er istand til at yde.

En væsentlig Hindring for Markfredens Overholdelse frembyder ogsaa paa mange Steder den mindre heldige Udskiftning, der ofte har afdeelt en Gaards Tilliggende i mange særskilt beliggende Lodder, som det næsten er umuligt at indhegne. Navnlig er dette Tilfældet i Hede-Egnene i Jylland, hvor de enkelte Gaarde have et temmelig udstrakt Jordtillæg. Der anføres saaledes, at i Ringkjøbing Amt er Markfreden kun i meget slet Tilstand, da Hegn om de langtfra Gaardene liggende Græsgange saagodtsom intetsteds anvendes, og kun med Vanskelighed vilde kunne opføres og vedligeholdes. En Beretning fra dette Amt berører ogsaa den Ulempe, som Driften med Stude til Slesvig og Holsteen foranlediger, da det er

vanskeligt for Vogterne at holde Studene fra at beskadige Grøftkanterne og at gaae ind paa tilgrændsende Agre.

Det er imidlertid ikke alene Kreaturerne, der bringe Ufred paa Markerne; men det fremhæves ogsaa fra nogle Steder, at der ofte skeer stor Ulempe, ved at Folk bryde Hegn for at skaffe sig Gjenvei over Marker, hvor ellers ingen Sti har været, og Opmærksomheden henledes i denne Henseende paa Uhensigtsmæssigheden af den ved Forordn. 29de Octbr. 1794 § 22 fastsatte Mulkts Ringhed og Maaden for dens Inddrivelse.

Medens der saaledes paa forskjellige Steder omkring i Landet endnu vises kun liden Opmærksomhed for Markfreds Overholdelse, fremgaaer det dog af de forskjellige Beretninger, at Erkjendelsen af dens Nytte efterhaanden vinder mere Fremgang, og hertil synes Dyrkningen af Raps og andre Bladvæxter ikke lidet at have bidraget; og hvor Bønderne have indseet det Hensigtsmæssige i en tidlig Nedlægning af Vintersæden, ere de ogsaa ivrige for at værne om deres egen Afgrøde samt derved tillige om Andres Eiendom. Efterhaanden som en mere omhyggelig Dyrkning af Jorden finder større Udbredelse, tør det derfor forventes, at Bestræbelsen efter Markfred vil faae almindeligere Fremgang.

En anden væsentlig Betingelse for Agerdyrkningens heldige Udvikling er et hensigtsmæssigt Sædskifte i Forhold til Jordens Kraft og med bestandigt Hensyn paa dennes Vedligeholdelse. At der i denne Henseende er gjort almindelige Fremskridt, er en umiskjendelig Kjendsgjerning. Men det følger imidlertid af sig selv, at det især er paa de større Gaarde, at der lægges meest Vind paa en hensigtsmæssig Driftsplan, og at det især er den kyndigere Landmand, der erkjender Vigtigheden af denne, og indseer, at det mindre kommer an paa, hvad der kan give den største øieblikkelige Fordeel, end paa en Behandling af Jorden, der er istand til at bringe et varigere Udbytte, som i Tidens Længde kan svare til den anvendte Arbeidskraft.

Paa de større Gaarde overalt i Landet er Driftsmaaden derfor i Almindelighed grundet paa Erkjendelsen af det Rigtige i at tage et mindre Antal Kornafgrøder efter hverandre, og ved Jordens Hvile og Sædskiftet at virke til Kraftens Vedligeholdelse. Den almindelige Driftsmaade paa de større Gaarde, især paa Øerne, er derfor nærmest en Vexeldrift, eller kan maaskee snarere betegnes som en Modification af Vexel- og Kobbeldrift, den saakaldte overskaarne Drift.

Hos Bønderne er det derimod mere almindeligt at tage flere Kornafgrøder i samme Omgang efter Gjødningen, og som oftest tages der 4 eller 5, ja endog 6 Halme, hvoriblandt der dog gjerne indskydes en Afgrøde af Bælgsæd eller Rodfrugt, som bidrager til at gjøre denne Driftsmaade mindre udtærende for Jorden, end den ellers vilde være. Betydelig Forskjel synes der i denne Henseende ikke at vise sig i de forskjellige Egne; kun hedder det i Indberetningerne fra Holbæks Amt, at selv hos Bønderne er den Overbeviisning tilstede, at et hensigtsmæssigt Sædskifte er nødvendigt, for at Jorden i Tidens Længde skal give et klækkeligt Udbytte, og at det derfor nu er en Sjeldenhed at træffe en Bonde, som ikke har sin Mark inddeelt i Skifter, der overholdes temmelig nøie. I Almindelighed er Markinddelingen 8 à 9 Skifter; de drives med Brak, som oftest 5 Halme, og derefter nogle Skifter med Kløver og Græs. Ogsaa fra Odense Amt vidne Indberetningerne om betydelige Fremskridt i denne Henseende. Det hedder saaledes, at Bonden her i Amtet just ikke er tilbøielig til at tage altfor mange Halme, og at Mergling er meget almindelig; man finder der hyppig overskaaren Drift med Gjødning 2 Gange i Rotationen og 2 Gange Besaaening med Kløver eller Græsfrø.

Men om end paa den anden Side paa flere Steder Tilbøieligheden hos Bønderne til at vedblive i den gamle Vane, at tage for mange langstraaede Sædarter efter hverandre, endnu er fremherskende, og endog ofte kan afholde den Enkelte, som kunde ønske Forandring, fra at handle anderledes end Naboerne

gjøre det, saa kan det dog ikke oversees, at en forbedret Dyrkningsmaade rundt om i hele Landet har vundet Fremgang, og at Brak og Mergling i det Hele synes at være bleven mere udbredt blandt Bønderne; den omhyggeligere Behandling af Jorden, som et velordnet Agerbrug fordrer, har efter de kyndigere Landmænds Exempel derfor i en ikke ringe Grad gjort sig gjeldende overalt, hvor de ydre Forhold ikke lægge Hindring herfor iveien.

Det er saaledes forklarligt, at Dyrkningen af de mange Udlodder, som findes ved mangfoldige Eiendomme, ikke kan være saa heldig, som paa de Marker, der ligge samlede, da Vanskeligheden i at udføre de nødvendige Forbedringer forøges ved den længere Afstand. Især er denne Ulempe fremtrædende, hvor Udskiftningen har afdeelt en Eiendom i mange særskilt beliggende Lodder. Paa Bornholm findes der navnlig ved de fleste Gaarde nogle saadanne særskilte Lodder, der tildeels ere opfyldte med Steen og lide af Fugtighed, og hvor Driften derfor indskrænker sig til 2 Aars Havre-Afgrøder og derefter 2 Aars Græs; men efterhaanden som Eierne have Evne dertil, søge de ved Rydning og Udgrøftning at tage et større eller mindre Stykke under en forbedret Drift. Desuden gives der paa adskillige Steder i Landet mange skarpe og sandede Jorder, hvis Dyrkning udfordrer større Arbeide og Bekostning, end Eierne see sig istand til at anvende, og det er derfor her ikke ualmindeligt, at Bønderne søge den størst mulige øieblikkelige Fordeel ved at tage saa mange Kornafgrøder efter hverandre, som Jorden formaaer at bære, uden at nogen regelmæssig Drift synes at kunne gjøre sig gjeldende, førend den fornødne Kapitalkraft skaffes tilveie til at indføre en forbedret Drift. I denne Henseende synes Forholdene i Ringkjøbing Amt mindst gunstige, ligesom overhovedet Hedestrækningerne i Jylland vel frembyde størst Vanskelighed for Dyrkningsmaadens Regelmæssighed.

Fra flere Steder henledes iøvrigt Opmærksomheden paa, at i de senere Aar er Kartoffeldyrkningen ikke lidet aftagen

paa Grund af Sygdommen hos denne Plante, og at dens Dyrkning tidligere dog bidrog til at skjørne og rense Jorden for Ukrud; det maa derfor ansees for særdeles ønskeligt, at man lagde sig efter en regelmæssig Dyrkning af andre Rodfrugter; men dog vilde en mere almindelig Udbredelse af Heel-Brak være et endnu kraftigere Middel i denne Henseende, hvorimod den nu almindelige Brug af Halv-Brak neppe kan ansees for at have tilstrækkelig Virkning til Jordens Rensning.

Den almindelige Udbredelse af en til Jordernes Beskaffenhed passende Dyrkningsmaade beroer vistnok væsentlig paa det Exempel, som kyndigere Landmænd give, og ligesom dette allerede paa mange Steder har havt god Virkning, saaledes tør det ogsaa antages, at Erfaringen fra de Bøndersteder, hvor et bedre Sædskifte er indført, vil have gavnlig Indvirkning i Almindelighed, skjøndt det neppe vil skee anderledes end efterhaanden, og ligesom den ældre Slægt afløses af en yngre, hos hvem man i Reglen finder mindre Fordom mod det Nyes Indførelse og mindre Vedhængen ved den gamle Vane.

Agerdyrkningens Fremskridt har i de senere Aar ogsaa ledet til en forbedret Behandling af Engene, medens disse tidligere ganske vare overladte til deres naturlige Udvikling.

Den store Forskjellighed i de enkelte Provindsers naturlige Beskaffenhed og i Engenes Omfang i de forskjellige Egne, foraarsager naturligviis, at denne Sag paa nogle Steder er dreven med mere, paa andre Steder med mindre Iver; men i det Hele taget synes der i denne Henseende overalt at være vakt større Virksomhed som Følge af en rigtigere Indsigt. Forøvrigt maa det bemærkes, at Engenes bedre Behandling hos os væsentligst kun bestaaer i Vandings-Anlæg, medens en mere udvidet og omhyggeligere Dyrkning neppe nogetsteds er indført. Det er saaledes kun en enkelt Green af Engdyrkningen, hvis Fremme her kan omtales. Med Hensyn til Udførelsen maa det være nok at bemærke, at begge de Frem-

gangsmaader, som adskilles under Benævnelsen af kunstige og naturlige Anlæg, benyttes, men at det ligger i Forholdenes Natur, at det især ere de saakaldte naturlige Anlæg, som have havt meest Fremgang. Overrislingen eller Paaledningen af Vandet paa Engene er vel Øiemedet for begge Slags Anlæg; men de kunstige Anlæg udfordre ved Opstemningen af Vandet og det hele Anlæg samt ved den aarlige Vedligeholdelse større Bekostning end de naturlige; hvorimod de paa den anden Side antages at give forholdsmæssig rigeligere Udbytte end de naturlige Anlæg.

De største Engstrækninger findes i Jylland; Landet er der ogsaa langt gunstigere beskaffent for Engvandingens Udførelse end Øerne, hvor Faldet sjelden er tilstrækkeligt til Vandets hensigtsmæssige Paaledning. Det er derfor ogsaa væsentligst i Jylland, at denne Sag er bleven fremmet, og fortrinlig Opmærksomhed er der viist herfor i Ringkjøbing og Ribe Amter, samt i Veile Amt; de mange Bække og Aaer, som gjennemskjære fornemmelig den vestlige Deel af Jylland, have tilbudt et beqvemt Middel til Overrisling, og de vidtstrakte Hedesletter egne sig fortrinlig til Vandingsanlæg for at bringe Lyngen til at vige for Græsdyrkningen.

Den simple eller saakaldte vilde Overrisling er den Maade, som har vundet meest Fremgang, da den lettest bringes i Udførelse, og dens Udbredelse i Ringkjøbing Amt skyldes ogsaa den Omstændighed, at Amtets landoekonomiske Selskab aarlig lader nogle unge Mennesker oplære i Engvandingen, som for en ringe Betaling assistere Beboerne ved nye Anlæg og føre Tilsyn med de ældre. Den store Betydning, som et forøget Udbytte af Engene har netop for de jydske Heders Opdyrkning, har ogsaa bevirket, at Engvandings-Anlæg ikke indskrænke sig til enkelte større Eiendomme, men anvendes meget almindelig af Bønderne, der især vise Interesse for de naturlige Anlæg, deels paa Grund af deres mindre Bekostelighed, deels paa Grund af den hurtigere indtrædende Virkning. I de andre Amter i Jylland findes vel

ogsaa endeel Anlæg, men det synes imidlertid, som om den naturlige Beskaffenhed her er mindre benyttet, end den kunde være; dog tør det ingenlunde oversees, at de allerede paa forskjellige Steder udførte Anlæg igjen give Anledning til nye Foretagender. Kunst-Anlæg ere væsentlig indskrænkede til de større Eiendomme.

Paa Øerne er Natur-Beskaffenheden mindre gunstig for denne Sag, som derfor her er indskrænket til enkelte Steder, hvor Leiligheden har tilbudt sig til Vandets Opstemning. Dog findes enkelte Kunst-Anlæg paa nogle større Gaarde, saaledes paa Hesselagergaard i Svendborg Amt, hvor en Eng paa c. 40 Tdr. Land ved indkaldte Hannoveranere anlagdes til Overrisling; ligeledes er ved Knuthenborg i Maribo Amt en Engstrækning paa 48 Tdr. Land, som tidligere oversvømmedes af Havet, tagen under Dyrkning. Disse Anlæg, der egentlig ere enkeltstaaende, have vel bevirket, at flere andre senere ere udførte, og navnlig har dette Exempel fremkaldt endeel Anlæg i Fyen, hvor denne Sag har havt bedre Fremgang end paa de andre Øer. I det Hele er det langtfra, at Interessen herfor er bleven saaledes vakt, at den har kunnet gjøre sig almindelig gjeldende, undtagen hvor just Naturforholdene gave en gunstig Anledning hertil.

Imidlertid mangler det ikke paa Leilighed til at kunne anvende Engvandingen i et betydeligere Omfang; der findes navnlig i Holbæk Amt ved den saakaldte Aamose betydelige Engstrækninger, der ved Vanding og anden Behandling ville kunne frugtbargjøres, og det er derfor beklageligt, at Engenes Dyrkning ikke endnu er bleven mere almindelig. Men det maa herved bemærkes, at selv hvor Leiligheden ellers kunde synes gunstig til Vandings-Anlæg, stille sig ofte Hindringer iveien, som den Enkelte ikke seer sig istand til at fjerne. En væsentlig Hindring i denne Henseende er den Benyttelsesret over et Aaløb, som den ene Jordbruger ofte gjør den anden stridig, og hvorved en Opstemning af Vandet altsaa gjøres vanskelig. Det turde vistnok fortjene Opmærksomhed, hvorvidt en mere almindelig

Benyttelse af Vandløbene kunde tilveiebringes, uden at Hindring herimod skal reise sig fra de i Anordn. af 29de Juli 1846 trufne Bestemmelser om Vands Afledning og Benyttelse til Jorders Forbedring, og den endelige Regulering af dette Forhold vilde upaatvivleligen bidrage meget ikke blot til en bedre Dyrkning af Engene, men i det Hele til Vandets Benyttelse til Jorders Forbedring.

I de senere Aar har man begyndt paa enkelte Steder her i Landet at anvende det i England meget benyttede Middel til Markernes Grundforbedring, nemlig Nedlæggelsen af drains eller underjordiske Rør, som skulle bortlede alt overflødigt Vand. Der er imidlertid endnu kun paa enkelte større Eiendomme anstillet Forsøg hermed; i størst Omfang har det fundet Sted paa Ourupgaard og Gjedsergaard paa Falster, hvor der i et Par Aar er anvendt drains paa c. 120 Tdr. Land aarlig, for saaledes efterhaanden at faae Gaardenes samtlige Jorder drainede. Ligeledes har Anvendelsen af drains i et betydeligere Omfang fundet Sted paa enkelte større Gaarde i Sjælland, navnlig Gjedesdal, Valdbygaard, Gyldenholm og Sandbygaard; ogsaa paa enkelte Gaarde i Fyen ere Forsøg gjorte; i Jylland er det største Anlæg af dette Slags udført paa Hovedgaardene Frysenborg og Søbygaard Marker.

Hvor Forsøg ere anstillede, synes man i det Hele at have været særdeles tilfreds med Resultatet, men det maa beklages, at næsten overalt ere disse Anlæg endnu saa nye, at den almindelige Dom om Nytten af drains endnu ikke ved Erfaringens Vidnesbyrd har kunnet faae nogen Styrke; og det er saa langt fra, at disse Anlæg kunne siges at være almindelig udbredte, at de endog i mange af Landets Egne ere næsten ganske ukjendte. Dette maa forundre saa meget mere, som man dog allerede længe paa andre Maader har søgt at bevirke, hvad drains med mere Held tilsigte. Saaledes hedder det i en Indberetning fra Bornholm, at i dette Amt, hvor man lider saa meget af skadeligt, underjordisk Vand, ere drains vistnok ube-

kjendte, men at man der i længere Tid i samme Øiemed har brugt underjordiske Render, lagte af Smaasteen.

En væsentlig Hindring for Indførelsen af drains er vistnok Bekosteligheden af Rørene, der hidtil væsentligst ere indførte fra England mod høi Told, skjøndt man dog paa nogle Steder har begyndt med Forfærdigelsen af dem, saaledes paa Holmegaards og Strandmosegaards Fabrikker i Sjælland, paa Ourupgaard paa Falster og Hesselagergaard i Fyen. Men om derved end Udbredelsen i den nærmeste Omegn er bleven fremmet, synes der endnu at mangle tilstrækkelig Leilighed til billig Anskaffelse af Rørene, som først vil kunne opnaaes, naar Concurrencen mellem Teglbrænderieierne har virket til at nedsætte Prisen. Det kan derfor neppe ventes, at Anlæggelsen af drains vil blive saa almindelig udbredt, som det var at ønske, førend saavel Materialets Anskaffelse som Anlæggets Udførelse bliver betydelig billigere, end det endnu er Tilfældet.

Iøvrigt fortjener det at bemærkes, at fra de vestlige Amter i Jylland ere i de senere Aar flere unge Mennesker afsendte til England for at gjøre sig bekjendte med den der brugte Fremgangsmaade ved Drainingen.

3.

(Har Brugen af forbedrede Agerdyrkningsredskaber gjort kjendelige Fremskridt?)

Naar det betænkes, at det for en væsentlig Deel afhænger af de dertil anvendte Redskaber, deels hvor godt Jordens Bearbeidning og alle andre til et Agerbrug henhørende Arbeider blive udførte, deels hvor megen Tid og Kraft der udkræves til disse Arbeider, da er det indlysende, af hvor stor Betydning det er for et agerdyrkende Land, at dets Jordbrugere saavidt muligt til enhver Tid optage og anvende de fortrinligste af de indtil da opfundne og bekjendte Redskaber.

I denne Retning er der her i Landet gjort store Fremskridt i det sidste Decennium. Ikke blot hensigtsmæssigere Constructioner af ældre, men flere nye og særdeles nyttige Agerdyrknings-Redskaber og -Maskiner ere indførte og vinde Aar for Aar større Udbredelse; thi uagtet de i Begyndelsen, indtil deres Hensigtsmæssighed er tilstrækkelig prøvet og constateret, i Reglen kun anskaffes af de større og mere intelligente Landeiendomsbesiddere, der ifølge selve Forholdets Natur ere henviste til at gaae forud, finde de givne Exempler, nu da den haardnakkede Fastholden ved gamle Fordomme i denne Retning er begyndt at vige, hurtig Efterlignelse blandt de mindre Landeiendomsbesiddere og blandt Bønderne, forudsat at vedkommende Redskaber eller Maskiner med virkelig Fordeel lade sig anvende ogsaa i mindre Avlsbrug.

Idet man her ikke nærmere kan afgjøre, i hvilke Egne af Landet der er gjort større, i hvilke mindre Fremskridt i den omhandlede Henseende, skal man kun anføre, at Øerne i det Hele taget gaae forud for Jylland i Anvendelsen af nyere og bedre Agerdyrkningsredskaber, hvilket ogsaa udtrykkeligen udtales i en enkelt Indberetning fra sidstnævnte Landsdeel.

Gaaer man dernæst over til nærmere at betragte de mange forskjellige Agerdyrkningsredskaber, der omtales i Indberetningerne, da bør her først og fremmest udhæves Svingploven og den svenske Harve. Svingploven, der allerede for længere end en halv Snees Aar tilbage i Tiden var almindelig udbredt i en Deel af Sjælland, paa Lolland og i det nordlige Fyen endog blandt Bønderne, har nu overalt paa Øerne saagodtsom aldeles fortrængt den gamle tunge Hjulplov. Ogsaa i Jylland, hvor man længst vedblev at benytte Hjulploven, skjøndt i forbedret Skikkelse, er denne nu forstørstedelen afløst af hensigtsmæssig construerede Svingplove, og selv hvor dette endnu ikke er Tilfældet, t. Ex. i de fleste Egne af Ringkjøbing og Ribe Amter, bliver Svingploven dog Aar for Aar almindeligere.

Næst Svingploven er den saakaldte svenske Harve det af

nyere Agerdyrkningsredskaber, der er meest udbredt her i Landet, og intet andet Redskab har her saa hurtig vundet den fortjente Anerkjendelse. I en stor Deel af Landet kan den allerede betragtes som almindelig indført, og det saavel blandt Bønderne som blandt de større Landeiendomsbesiddere, og i alle andre Egne af Landet finder den bestandig mere og mere Indpas. Indberetningerne omtale denne Harve som et fortrinligt Redskab, hvis Anvendelse allerede har havt og fremdeles vil have en heldig Indflydelse paa Agerbrugets Fremgang. Foruden denne Harves øvrige Fortrin anføres almindelig, at Vaarsædsarbeidet ved Anvendelsen af den svenske Harve, efter Nogles Mening navnlig naar man tillige benytter Scarificatorer eller Exstirpatorer, bliver udført ulige baade bedre og hurtigere samt med langt mindre Arbeide, idet man ved Hjelp af dette eller disse Redskaber, forudsat at Jorden er godt afgravet og omhyggelig vinterpløiet, kan spare en Deel af eller endog al den hidtil anvendte Foraarspløining. Som en væsentlig Fordeel ved denne Brug af den svenske Harve til Vaarsædsarbeidet anføres derhos, at man herved opnaaer at kunne udføre dette tidligere end ellers. Imod en saa udstrakt Brug af denne Harve have dog enkelte Indberetninger fremført Indvendinger. Navnlig hedder det saaledes i en Indberetning fra Aarhuus Amt, at den svenske Harve, benyttet ved Siden af Ploven istedetfor andre Harver, har viist sig som et overordentlig godt Redskab, men vil man benytte den istedetfor en Deel af Pløiningen, da maa man befrygte, at denne dens Anvendelse i Tiden vil drage fordærvelige Følger efter sig. Paa Jorder, der, saalænge man pløiede dem tre Gange til Byg og to Gange til Havre, vare aldeles frie for Ukrud, har der nu, da Foraarsarbeidet til Havren alene udføres med svensk Harve, og man til Byg ikkun pløier Jorden een Gang om Foraaret, og derefter bringer Sæden ned med den svenske Harve, begyndt at vise sig endeel Tidsler, der synes at tiltage Aar for Aar. Det tilføies derhos, at hvor man til Forsøg to Aar i Rad ikke har pløiet om Foraaret, men alene med den svenske Harve har bragt Sæden ned, der have

Tidslerne, skjøndt Jorden tilsyneladende har været godt behandlet, allerede i det andet Aar taget meget stærk Overhaand.

Naar man imidlertid henseer til, hvormange og vægtige Stemmer der have løftet sig for den omhandlede Brug af den svenske Harve til Vaarsædsarbeidet, turde det dog fremgaae som den almindelige Mening, at den under de ovennævnte Betingelser, naar der kun ikke er særdeles ugunstige Omstændigheder tilstede, med Held kan træde istedetfor Foraarspløiningen eller ialfald for en Deel af denne.

Ved at omtale de tvende hidtil nævnte Redskaber, Svingploven og den svenske Harve, bør det slutteligen udhæves, at den betydelige Arbeidsbesparelse, der er opnaaet ved dem, har gjort det muligt, hvad der navnlig er af særdeles Betydning for de mindre Landbrug, at indskrænke Hesteholdet og i Forhold hertil udvide Qvægbesætningerne.

Foruden den svenske Harve anvendes ogsaa almindelig den skotske Harve. Scarificatorer, indrettede paa en hensigtsmæssigere Maade end de tidligere, anvendes flere Steder, navnlig paa Lolland og Møen. Endvidere have flere Slags forædlede Harver, Pig- Steen- og Jerntromler, Exstirpatorer, Hyppeplove, Vandfureplove etc. vundet mere og mere Udbredelse, navnlig paa de større Gaarde. Muldskuffen er almindelig indført i flere Egne af Landet; almindeligst synes den at være paa Bornholm, hvor den fornemmelig anvendes ved raae Jorders Opdyrkning til Planering af Diger og andre Ujævnheder. I enkelte Indberetninger fra Frederiksborg og Viborg Amter nævnes den saakaldte underjordiske Plov som et Redskab, der i de senere Aar er blevet endeel udbredt.

Endelig spores der i de fleste Egne af Landet en forøget Sands for Anskaffelsen af forbedrede Haandredskaber, saasom Spader, Grebe, Jernskovle o. a. dsl., og flere Indberetninger omtale, at mange duelige Landhaandværkere fabrikere og afsætte en betydelig Mængde af slige Redskaber.

De hidtil omtalte Redskaber ere saadanne, som bruges til

selve Jordens Bearbeidning, men ogsaa af Redskaber og Maskiner til anden Anvendelse i Avlsbruget ere flere i de senere Aar blevne mere eller mindre udbredte her i Landet. Korn-Rensemaskiner ere saaledes nu ikke blot almindelige paa de større Gaarde, men i en stor Deel af Landet meget udbredte endog hos Bønderne. Tærske- og Hakkelsemaskiner ere i de senere Aar ligeledes meget udbredte i de fleste Egne af Landet; paa Øerne ere de begge, dog vistnok i Særdeleshed Tærskemaskiner, endog anskaffede af mange mindre Landeiendomsbesiddere og Bønder, navnlig siden Krigsaarene, da Mandskabets Indkaldelse og den derved opstaaede Vanskelighed ved at erholde den fornødne Haandkraft medførte en saa stærk Opfordring til Anskaffelsen af arbeidsbesparende Maskiner. Tærskemaskinerne, der nu paa mange Steder bruges af en lettere og hensigtsmæssigere Construction end tidligere, ere undertiden forbundne med Kaste- og Hakkelsemaskiner, Meelqværne og Kjerneværk o. a. dsl. Enkelte Indberetninger, navnlig fra Odense Amt, omtale et Slags mindre Hakkelsemaskiner til Haandkraft, og anbefale disse Maskiner, af hvilke der skal være afsat en betydelig Mængde i de senere Aar, som særdeles tidsbesparende ved mindre Avlsbrug. Endvidere indberettes fra flere forskjellige Egne af Landet, at Korn-Kastemaskiner, der tillige anvendes som Rensemaskiner, blive mere og mere almindelige paa de større Gaarde. Kjernemaskiner ere ligeledes mere udbredte og begynde i enkelte Egne endog at finde Indgang hos Bønderne. Saaemaskiner, navnlig til Frøsaaening, findes nu paa en Mængde større Gaarde rundtom i Landet; i enkelte Egne ere de endog anskaffede af flere mindre Eiendomsbesiddere og Bønder. Den mindre saakaldte Albanske Maskine synes at være den almindeligst anvendte til Frøsaaening. Saaemaskinen til Sæd er mindre udbredt, skjøndt ogsaa den findes anvendt paa mange større Gaarde. I en Indberetning fra Odense Amt hedder det endog, at allerede ikke faa Bønder lægge Sædekornet med Saaemaskine. Fra flere af Øernes Amter, navnlig Frederiksborg, Holbæk, Præstø og

Odense Amter, indberettes, at den amerikanske Hesterive begynder at vinde Anerkjendelse. Fra Odense Amt indberettes, at Hørskjættemaskinen nu er i Brug paa mange Steder. Endelig anfører en Indberetning fra samme Amt, at den engelske Høkniv, Rodrenseren, den tydske Skivemaskine til at skjære Rodfrugter med og flere nye Redskaber, efter først at være indførte paa Hovedgaarden Hofmansgave, i de senere Aar ere udbredte i en videre Kreds selv blandt mindre Landbrugere.

Af Agerdyrknings-Redskaber og -Maskiner, der hidtil kun ere indførte paa et ganske enkelt Sted i Landet, omtaler en Indberetning fra Sorø Amt en amerikansk Meiemaskine, indført i Aaret 1852 af Eieren af Hovedgaarden Valdbygaard. Endvidere anfører en Indberetning fra Præstø Amt Havreknusemaskinen som en Maskine, der fortjener at blive almindeligere brugt, men endnu kun findes paa ganske enkelte Gaarde, t. Ex. paa Hovedgaarden Rønnebæksholm. Knusemaskiner til Formaling af Brød- og Grutningskorn omtales i en enkelt Indberetning fra Hjørring Amt. Endelig omtales i en Indberetning fra Holbæk Amt en egen Art af Tørvekarre, der anvendes enkelte Steder, hvor der drives en udstrakt Tørvefabrikation, navnlig ved Bødstrup Teglværk, og er saaledes indrettet, at den, idet den benyttes til at føre Tørvemassen hen til Læggepladsen, samtidigen hermed ælter Tørven ved den blotte Bevægelse.

Spørges der endelig, hvilke Aarsager fornemmelig have medvirket til at fremme Udbredelsen af nyere og bedre Agerdyrknings-Redskaber og -Maskiner her i Landet, da maa her fremfor alt Andet nævnes den forøgede Velstand blandt Agerbrugerne, der ikke blot har forøget Evnen til at kunne anskaffe sig bedre Redskaber, men tillige ved overhovedet at fremme Oplysningen bidraget til at vække Sandsen for slige Forbedringer, uden hvilken Evnen til at kunne realisere dem endnu Intet udretter. Hvad der dernæst heller ikke har bidraget Lidet til den hurtigere Udbredelse af nye og bedre construerede Redskaber og Maskiner, ere de mange Jernstøberier, tildeels forbundne med Maskinværksteder, der nu findes omkring i Pro-

vindserne, og den betydelige Afsætning, flere af disse have havt, er Borgen for, at de fremdeles ville fortsætte deres Virksomhed i denne Retning til Held for Agerbruget. Ligeledes findes der nu omkring paa Landet ikke faa duelige Landhaandværkere, saasom Smede og Hjulmænd, der beskjæftige sig med Fabrikationen af Agerdyrkningsredskaber. Endelig har det Kongelige Landhuusholdningsselskab som bekjendt i en lang Aarrække virket med megen Iver og Held for Agerbrugets Fremme i denne ligesom i andre Retninger. Navnlig har det saaledes overladt nyere og arbeidsbesparende Agerdyrkningsredskaber, saasom Svingplove, skotske og svenske Harver, Rensemaskiner o. fl., til duelige Jordbrugere i forskjellige Egne af Landet, deels gratis til Belønning for særdeles Landboflid, deels for nedsat Betaling, og idet disse Redskaber og Maskiner, overeensstemmende med det ved Uddelingen givne Paalæg, ere udlaante af Modtagerne for at tjene som Modeller, have de i en væsentlig Grad bidraget til deres Udbredelse i de respektive Egne. Paa lignende Maader have Amternes landoekonomiske Foreninger væsentlig bidraget til denne Sags Fremme.

4.

(Har Brugen af andre Gjødningsmidler end den almindelige Staldgjødning gjort væsentlige Fremskridt?)

Da een af de fornemste Betingelser for at den dyrkede Jords Produktivitet kan vedligeholdes er, at den Kraft, den tilsætter ved at yde sin Afgrøde, erstattes den derved, at den gjødes tilstrækkelig, er det almindelig anerkjendt overalt, hvor Agerdyrkningen har naaet et blot nogenlunde Trin af Udvikling, at Gjødningens størst mulige Forøgelse er en Sag af særdeles Vigtighed. Skjøndt nu Opmærksomheden i Særdeleshed bør være henvendt herpaa i et Land som Danmark, hvor Ager-

bruget er Hovederhvervet, staaer der ikke destomindre her i Landet ikke Lidet tilbage at ønske i saa Henseende. Af de modtagne Indberetninger fremgaaer det saaledes, at flere i andre Lande under lignende Forhold som vore almindelig og med Fordeel anvendte Gjødningsmidler endnu kun ere saare lidet anerkjendte og benyttede af vore Landmænd, samt at mange navnlig mindre Agerbrugere behandle den almindelige Staldgjødning paa en saa ødsel og uordentlig Maade, at megen Gjødningskraft derved gaaer tilspilde.

Hvad nu den første af de her anførte Hovedanker angaaer, da indberettes det fra alle Landets Egne, at Brugen af de saakaldte kunstige Gjødningsmidler, saasom Patentgjødning, Guano, Beenmeel, suur phosphorsuur Kalk, Gibsmeel, brændt Kalk etc., ikke har gjort væsentlige Fremskridt i de senere Aar. Vel ere de anvendte omkring i Landets forskjellige Egne, men kun i enkelte, især større Avlsbrug, og i mange endda kun forsøgsviis. Som de væsentligste Grunde til, at disse Gjødningsmidler ikke blive mere almindelig benyttede, anføre Indberetningerne deels, hvad flere af de nævnte Sorter angaaer, de betydelige Bekostninger ved Anskaffelsen og Transporten fra Fabrikkerne, deels at en Deel af de anstillede Forsøg ikke har havt fuldt tilfredsstillende Udfald. Selv i Kjøbenhavns Omegn, hvor Fabrikkernes og Oplagenes Nærhed gjør Transporten mindre bekostelig, ere disse Gjødningsmidler ikke anvendte i noget særdeles Omfang.

I flere Egne synes Benyttelsen af de kunstige Gjødningsmidler endog at forekomme sjeldnere nu end tidligere. I en Indberetning fra Bornholm hedder det saaledes, at der i de mange Misvæxtsaar, Bornholm havde i Perioden fra 1837 til 1846, blev anvendt en Deel af Owens Patentgjødning, men at man senere ikke har fundet sig opfordret til at vedblive med et Gjødningssurrogat, der syntes kun maadelig at svare Regning. En Indberetning fra Svendborg Amt siger, at Patentgjødning tidligere var mere brugt end nu. Endvidere hedder det i en Indberetning fra Ringkjøbing Amt, at kunstige Gjødningsmidler

anvendes saagodtsom aldeles ikke mere, efterat de meest anbefalede, saasom Guano, Patentgjødning, Beengjødning og Gibs, for flere Aar siden efter Opmuntring af Amtets landoekonomiske Selskab ere prøvede af Flere men uden lønnende Udfald. Endelig omtales det i en Indberetning fra Maribo Amt, at Patentgjødning paa flere Gaarde er anvendt i ikke ubetydeligt Omfang, men at Brugen af dette Gjødningsmiddel synes snarere at aftage end at blive almindeligere end tidligere.

Owens Patentgjødning er, saavidt det kan skjønnes af Indberetningerne, det kunstige Gjødningsmiddel, der hidtil hyppigst er anvendt her i Landet; men i flere Indberetninger fremføres den Formening, at den sure phosphorsure Kalk, eller Been opløst i Svovlsyre, med Tiden vil blive det almindeligst udbredte, deels paa Grund af de heldige Resultater, flere af de med dette Middel anstillede Forsøg have givet, deels ogsaa af den Grund, at dets Transport formedelst dets ringe Volumen ikke er saa bekostelig.

I Tilberedningen af den saakaldte Kompostgjødning staae vore Landmænd ligeledes endnu tilbage, navnlig paa Øerne. I Jylland er denne Gjødning, der fortrinlig egner sig for lette, sandede Jorder, mere almindelig anvendt. Den frembringes ved Blanding af den almindelige Staldgjødning navnlig med Tuer og Tørvejord, der tjener til baade at berige Jorden med Muld og at opfange de flydende Dele af Gjødningen; desuden anvendes ogsaa Leer og andre Jordarter til Kompost. I enkelte Indberetninger anføres imidlertid, at man ofte i Valget af den Jord, hvormed man blander Staldgjødningen, ikke tager det tilbørlige Hensyn til Beskaffenheden af de Jorder, paa hvilke Gjødningen agtes anvendt, samt at der ofte feiles i den Maade, hvorpaa selve Blandingen foretages. Endvidere anvendes til Kompost- eller Blandingsgjødning Lyng, Asken af den i Huusholdningerne brugte Hedetørv, Dynd, Tang, Tørvesmuld, Feieskarn og alt Slags Affald, som antages at kunne afgive nogen Næring for Vegetationen.

Foruden den almindelige Staldgjødning benyttes der imidlertid ogsaa andre naturlige Gjødningsmidler, og Brugen af flere af disse har i de senere Aar gjort endeel Fremskridt. Fra Kjøbenhavns Amt indberettes saaledes, at der, navnlig i Omegnen af Hovedstaden, anvendes en Deel af den saakaldte Jerichauske og Mygindske Latringjødning. Endvidere gjødes, naar Leiligheden dertil gives, undertiden med Oprensning af Damme og Vandsteder, med Afskrab af Veie o. a. desl. Tang bruges mange Steder som Gjødning, navnlig paa Bornholm, enkelte Steder i Maribo Amt, i Thisted Amt i Sognene ved Liimfjorden, i enkelte Egne af Randers, Veile, Ringkjøbing og flere Amter. I flere Egne af Jylland bruger man at afgrave Hedetørven, brænde den og benytte Asken som Gjødning. Fra Ringkjøbing og Thisted Amter indberettes, at man flere Steder med Held har anvendt Nedpløining af Grønsel, navnlig af Spergel og af Boghvede. Endelig indberettes fra Ringkjøbing og Ribe Amter, at man i Sognene langs Vesterhavet, hvor der drives Havfiskeri, gjøder med Hovederne og andet Affald af Fiskene, og at dette Gjødningsmiddel har viist sig særdeles frugtbargjørende for Jorden.

Med Hensyn til Behandlingsmaaden af den almindelige Staldgjødning, da er der unægteligen gjort noget Fremskridt i de senere Aar, navnlig idet baade Omsorgen for at opsamle Gjødningen og for at bevare den ved at indrette Møddingstederne saaledes, at de kraftigste Vædsker ikke bortskylles af Regnen eller bortdunste ved altfor meget at være udsatte for Luftens og Solens Paavirkning, nu er større og almindeligere end tidligere; men ikke destomindre er der endnu Meget tilbage at udrette i saa Henseende, og i flere Indberetninger klages der saaledes over, at navnlig Bønderne endnu bestandig vise megen Mangel paa Orden og Sparsommelighed i Behandlingen af deres Møddinger.

Da en Deel af Indberetningerne ved at besvare det fremsatte Spørgsmaal om Gjødningsmidlerne tillige have omtalt Mergelingen, de fleste dog med Tilføiende, at Mergel ikke virker

som et Gjødningsmiddel, tilføies her, at det fremgaaer af Indberetningernes Udtalelser desangaaende, at Merglingen i de senere Aar har gjort betydelige Fremskridt i de fleste Egne af Landet. Mindre gunstige lyde imidlertid Beretningerne fra Bornholm, i hvilke det hedder, at Mergling er meget ualmindelig, samt fra flere Egne navnlig af det vestligere Jylland, i hvilke Merglingen vel har gjort Fremskridt, men dog endnu kun sjelden anvendes af Bønderne, tildeels som Følge af, at Mergelen paa mange Steder i disse Egne maa hentes langveisfra.

5.

(Har Omsorgen for Saaesæden og Dyrkningen af hidtil mindre almindelige Sædarter og Handelsplanter (t. Ex. Raps og Hør) udbredt sig?)

Vel er Omsorgen for Saaesæden endnu ingenlunde saa stor og i den Grad almindelig her i Landet, som det var at ønske; dog vidne saagodtsom alle Indberetninger fra Kongerigets forskjellige Amter om, at der i den Henseende er gjort ikke ringe Fremskridt i det sidste Decennium, idet den stigende Kultur, Jordens høiere Priis og fornemmelig de strenge Fordringer, som i Udlandet og navnlig paa det engelske Marked gjøres til Kornet, have havt til Følge, at man ikke blot anvender mere Flid paa Kornets Rensning og Behandling, men ogsaa lægger mere Vægt paa en bedre og renere Udsæd. Saaledes fremhæves den tiltagende og omhyggeligere Brug af gode Rensemaskiner, som nu findes i alle Landets Egne, selv hos mange mindre Jordbrugere, medens Besidderne af de større Gaarde ikke sjelden, endog uden Godtgjørelse, udlaane deres Maskiner til Dem, som ikke have Evne til at anskaffe sig saadanne. Ligeledes finde nu hyppigere Indkjøb Sted af reent og vægtigt Sædekorn fra Udlandet eller de bedre Egne i Indlandet, t. Ex. af Provstirug, Chevalierbyg, forskjellige Arter af Hvede

fra England og Skotland. Der vexles oftere Sæd mellem Landmændene indbyrdes, og en flittigere Fornyelse finder Sted af de Sædarter, som lettest udarte. I enkelte Beretninger bliver det derhos udhævet, at ikke Faa ved Forsøg prøve at udfinde den for deres Jord tjenligste Art af de enkelte Kornsorter, ligesom det heller ikke er usædvanligt, medens Kornet endnu staaer paa Marken, at udsøge sig de Steder, hvorfra man vil tage sin Saaesæd. Til at vække denne større Interesse for Saaesæden have landoekonomiske Selskaber, Landboforeninger og større Landmandsforsamlinger virket ikke Lidet paa forskjellig Maade. Indsigtsfulde Landmænd have gjort Forsøg i det Større med gode fremmede Sædarter, som kunde antages at passe for vor Jordbund og vore klimatiske Forhold, og bestræbt sig for at udbrede disse blandt deres Standsfæller. Endvidere have enkelte Handelshuse forstaaet paa den rette Maade at forene deres egen Interesse med det Almindeliges, ved af egen Drift at lade komme fortrinlig Saaesæd fra Udlandet, og opmuntre til at anvende denne.

Men om det end heraf er umiskjendeligt, at der nu i det Hele taget hersker en større Omhu for et fornuftigt Valg og en hensigtsmæssig Behandling af Saaesæden, saa er det paa den anden Side ikke mindre tydeligt, at det dog ikke er Tilfældet i samme Grad overalt i Landet eller blandt alle Klasser af Jordbrugere. Det er i denne som i saa mange andre Henseender som oftest de større Grundbesiddere, der foregaae med Exemplet, og i de Egne, hvor disse findes i betydeligere Antal, og hvor en frugtbarere Jordbund og et bedre Handelsmarked lønner den anvendte Flid og Udgift, finder Exemplet snart og let Efterfølgelse, medens dette langt vanskeligere virker, hvor Forholdene ere mindre gunstige.

Meest almindelig er Omsorg for Saaesæden paa Øerne, og navnlig findes der paa disse flere Egne af større Udstrækning, hvor den er dreven til en høi Grad af Udvikling. Dog bæres nu ogsaa i Jylland ret god Omsorg for Saaesæden i de østlige og nordlige Amter; navnlig er der gjort god Fremgang i Egnene

omkring Liimfjorden. Derimod staae de øvrige ufrugtbare Dele af Halvøen, skjøndt ogsaa der spores Fremskridt, temmelig meget tilbage. Især er dette Tilfældet i Ribe Amt. Bonden bruger i disse Egne ikke sjelden det letteste Korn til Udsæd, fordi det giver mindst Meel og Gryn, og indskrænker sig som oftest til kun at befrie Saaesæden fra det værste Ukrud. Denne Ligegyldighed for Kornets Godhed ligger for en stor Deel i den besværlige Skibsfart paa Vestkysten og den næsten totale Mangel paa egentlige Kornhandlere der, saa at Høstens Overskud næsten udelukkende anvendes til Qvægfodring eller afsættes til Brænderierne, som ere mindre nøieseende med Hensyn til Kornets Qvalitet.

Forsaavidt angaaer den øvrige Deel af Spørgsmaalet, kan det i det Hele taget siges, at Dyrkningen af hidtil mindre almindelige Sædarter er noget tiltagen. Dog kan det ikke paa Grund af den Almindelighed, hvori Indberetningerne herom ere holdte, nøiere angives, hvorledes Forholdet stiller sig for de forskjellige Arter enkeltviis og indbyrdes. Sammenlignet med tidligere Tid synes imidlertid Hveden at have gjort størst Fremgang. Den bliver Aar for Aar mere almindelig i Sjælland, hvor den, hvad der navnlig udhæves i Beretninger fra Frederiksborg Amt, paa mange Steder enten ganske eller tildeels har fortrængt Rugen. Ligeledes udbreder den sig mere paa Bornholm og i Jylland, t. Ex. i flere Egne af Viborg Amt, hvor Jorden er kold og leerbunden, og hvor den lykkes bedre end Rugen. Hvid engelsk Hvede finder megen Udbredelse. Ogsaa Ærter, der ligesom Hveden tidligere meest dyrkedes paa de mindre Øer, finde nu større Udbredelse i andre Dele af Landet, saaledes t. Ex. i Frederiksborg Amt, hvor de blakkede eller polske Ærter paa mange Steder have afløst Kartofler som Mellemsæd, og i Viborg Amt, hvor de dyrkes temmelig almindelig, selv paa merglede lette Jorder. Provstirug har nu faaet Indpas næsten overalt; dog bliver Campinerug flere Steder foretrukken paa Grund af dens stærkere Straa og fastsiddende Kjærne. I Jyl-

land lægges nu mere Vind paa Bygavl end før, og toradet Byg, som tidligere ikke antoges at egne sig for den større Deel af denne Provinds, forekommer stedse hyppigere. Chevalierbyg bliver meget søgt, og gode hvide Havrearter afløse hyppigere den graa. Boghvede og Vikker dyrkes omtrent i samme Omfang som før.

Derimod har Dyrkningen af Handelsplanter i den senere Tid været i jævn Aftagende her i Landet, og navnlig gjelder dette i høi Grad om Rapsen. Naar undtages, at den i de sidste Aar udbreder sig temmelig i nogle Egne af Thisted og Hjørring Amter, begynder den saagodtsom overalt, selv i de Dele af Landet, hvor den før var almindelig blandt Bønderne, at indskrænkes til mindre Arealer paa de større Gaarde, og anvendes helst kun paa gode nyopbrudte Jorder. Grunden til denne Tilbagegang ligger for en væsentlig Deel i de høie Kornpriser, hvorefter navnlig Vintersæd er bleven betalt næsten ligesaa godt som Raps, og som gjøre det mindre tillokkende at dyrke denne Plante, der i de senere Aar har været mere og mere udsat for at fordærves af Frosten, Orme og i Blomstringstiden af de stærkt tiltagende Insekter. Tilmed tærer den stærkt paa Jorden, uden at dens Straa er tjenligt til Foder og Gjødningens Forøgelse, og dernæst kræver den, ligesom de fleste andre Handelsplanter, en omhyggeligere Behandling og en større Arbeidskraft, end der altid er vedhaanden. Saaledes angives i flere Beretninger Grunden til, at Rapsen ikke har fundet en større Udbredelse i Jyllands vestligere Egne, hvor den saltholdige Luft og det strengere Klima ved at holde dens værste Fjender, Insekterne, borte synes at maatte begunstige dens Dyrkning, at ligge deels i Mangel paa Markfred og deels i, at Rapshøsten ofte støder sammen med Høbjergningen, der netop for disse Egne er saa særdeles vigtig. I Ribe Amt er Rapsavlen flere Steder ophørt, navnlig som Følge af, at de fleste Jordbrugere paa Grund af Engenes Utilstrækkelighed og mindre gode Beskaffenhed ere nødte til at dyrke saadanne Vexter, som kunne afgive mere Foder og Gjødning.

Ogsaa Dyrkningen af Hør er paa de fleste Steder i Aftagende. Den dyrkes vel næsten overalt, men meest kun i mindre Agerbrug til Producenternes eget Brug, og langtfra tilstrækkelig til selve Landets Forsyning. Det gode og billige maskinspundne Garn, som nu kan kjøbes overalt, og paa sine Steder en større Luxus, der foretrækker finere Stoffer, bidrager til at gjøre Jordbrugerne utilbøielige til at dyrke en Plante, som tærer endnu stærkere paa Jorden end Rapsen, og fra først til sidst udfordrer en kostbar og omfattende Behandling, som kun de Færreste tilfulde forstaae. Fra flere Amter klages over Mangel paa Hørberedningsanstalter og Folk, som kunde veilede Almuen og enten selv tillægge Frø eller opkjøbe og forarbeide Produktet. I en Beretning fra Svendborg Amt beklages Nedlæggelsen af Hørberedningsinstitutet paa Lykkenssæde, idet der tillige yttres, at hvis man havde opmuntret de der oplærte Folk til hellere at forarbeide end til at avle Hør, vilde der have været Grund til at vente, at den i dette Amt med Tiden vilde være bleven dyrket som Handelsplante. I flere af de østlige Egne af Jylland, navnlig i Aarhuus og Randers Amter, synes derimod Høravlen at tiltage. Meest dyrkes den dog endnu i den nordlige Deel af Odense Amt, hvor der forfærdiges mange linnede Varer, og hvor oplærte Hørsvingere med transportable Maskiner drage om fra Gaard til Gaard. Dog hedder det i en Beretning derfra, at Høravlen ikke er saa stor som tidligere.

Hamp synes Aar for Aar at blive sjeldnere og forekommer kun hist og her i større Omfang, t. Ex. paa Samsø. Det Samme kan antages at gjelde om Humle, der kun omtales i meget faa Indberetninger.

Kartofler dyrkes ligeledes nu i langt mindre Omfang end tidligere, siden Kartoffelsygen har fordærvet Afgrøden; dog har deres Dyrkning vedligeholdt sig godt i flere Egne. I en Indberetning fra Frederiksværk hedder det saaledes, at den gode Afsætning til høie Priser, som Kartoffelhøsten der har havt under Misvæxten i de fleste andre Egne, har bidraget betydelig til at udbrede Velstand blandt Godsets Jordbrugere. Lige-

ledes indberettes, at Kartoffelavlen har udbredt sig temmelig meget i den nordvestlige Deel af Aalborg Amt og i den nordlige Deel af Ribe Amt, hvor nyanlagte Møller have tilvirket et ikke ubetydeligt Qvantum Kartoffelmeel.

Sennep avles kun paa enkelte Steder. Kommen dyrkes hist og her, navnlig i Maribo Amt, med Held af nogle mindre Jordbrugere og Skolelærere. Andre Handelsplanter findes kun dyrkede af og til, meest forsøgsviis.

6.

Har Omsorgen for at gjøre den frembragte Sæd til god Handelsvare gjort Fremskridt?)

Korn er Danmarks Hoved-Udførselsartikel; selvfølgelig ligger der særdeles Vægt paa, at der anvendes den tilbørlige Omhu paa at gjøre den frembragte Sæd til god Handelsvare.

For flere Decennier tilbage i Tiden vare de danske Kornvarer i det Hele taget endog paafaldende slet behandlede, og uagtet der allerede før den Periode, der her haves for Øie, var foregaaet endeel Forandring til det Bedre, navnlig i de frugtbarere Egne af Landet, stod der dog endnu for en halv Snees Aar siden særdeles Meget tilbage at udrette.

Spørges der nu, hvorvidt Omsorgen for at gjøre Sæden til god Handelsvare har gjort Fremskridt i de senere Aar, da maa dette Spørgsmaal besvares derhen, at den unægteligen har gjort Fremskridt, men at der ikke destomindre endnu bestandig er Meget tilbage at ønske i saa Henseende. Det bemærkes derhos, at ligesom flere Indberetninger fra forskjellige Egne af Landet besvare det fremsatte Spørgsmaal benægtende, saaledes yttre de Indberetninger, der udtale, at Fremskridt ere gjorte, sig indbyrdes høist forskjelligen om, i hvilken Grad. Herved turde det imidlertid, uden at oversee, at Landets forskjellige Egne naturligviis ligesaa lidt i denne som i nogen anden Henseende

staae netop paa samme Trin, være Grund til at minde om, hvor let de forskjellige Anskuelser og Fordringer, i Særdeleshed i et Punkt som det her omhandlede, lede til langt større Afvigelser i Bedømmelsen, end der i Virkeligheden finde Sted. Idet man derfor her ikke skal forsøge nærmere at afgjøre den større eller mindre Betydenhed af de gjorte Fremskridt, men fastholder, hvad der ovenfor er udtalt i al Almindelighed, at Omsorgen for at gjøre Sæden til god Handelsvare er tiltagen i de senere Aar, bør det imidlertid bemærkes, at naar det derhos tilføies, at den ikke destomindre endnu langtfra er saa stor, som ønskeligt var, da gjelder det navnlig de mindre Landbrugere, der i denne Henseende, skjøndt med mange hæderlige Undtagelser, staae betydelig tilbage for de større Eiendomsbesiddere.

Slettest synes Behandlingen af Kornvarerne at være i de ufrugtbarere Egne af Jylland. Saaledes indberettes det fra Ringkjøbing og Ribe Amter, at denne Sag kun skjænkes saare liden Opmærksomhed, og som en væsentlig Grund anføres, at Størstedelen af det Korn, der bliver tilovers fra Producenternes eget Forbrug, anvendes til Qvægfedning eller sælges til de nærmeste Landbrænderier, hvorved baade Landmanden og Kjøbmanden savne den væsentligste Spore til ved omhyggelig Behandling at sørge for Sædens Forædling. Dog gaae flere Indberetninger fra disse Amter ud paa, at der er gjort ikke ubetydelige Fremskridt i den omhandlede Retning, hvorhos det indberettes, at Brænderiet paa Hovedgaarden Nørre-Vosborg i Ringkjøbing Amt strax fra dets Anlæggelse i Aaret 1845 har betalt Kornet efter Vægt.

Foruden at omtale den heldige Indflydelse, som Brugen af bedre og renere Saaesæd, en omhyggeligere Afgravning og Behandling af Brakjorden, hvorved Ukrudet formindskes, og tildeels ogsaa en forsigtigere Indhøstning har havt paa Sædevarernes Beskaffenhed, anføre Indberetningerne som det, der væsentligst har medvirket til de gjorte Fremskridt, deels det Hensyn, Kjøbmændene i Bestemmelsen af den Betaling, de give for Kornet, mere og mere tage til dets Vægt og øvrige Qvaliteter,

deels ogsaa Indførelsen af Rensemaskiner, der nu ere almindelige ikke alene paa de større Gaarde, men i en stor Deel af Landet ogsaa i Bøndergaardene. Endvidere indberettes fra enkelte Egne, at der navnlig paa de større Gaarde sørges for større og bedre Laderum, og at Bonden i Reglen tækker sine Kornhæs strax, medens de tidligere stode længe, ofte endog hele Tiden, utækkede. Imidlertid vidner netop Mængden af disse Kornhæs udenfor Gaardene tilfulde om, i hvor høi en Grad der til liden Baade for Sæden mangler det tilstrækkelige Laderum.

Endelig omtales den større Omhu, som Kjøbmændene nu vise for Sædens Behandling, efterat den er kommen i deres Værge, som Noget der væsentlig har bidraget til, at de danske Kornvarer staae i større Anseelse paa de udenlandske Markeder end tidligere. Mange Kjøbmænd have saaledes anskaffet sig Korntørringsapparater eller benytte dem hos Andre, ligesom Kjøbmændene nu i Reglen ogsaa anvende større Omhu paa Sorteringen og paa Rensningen og Kastningen af Kornet. Vistnok kan Kjøbmanden selv med sin bedste Villie ikke tilfulde raade Bod paa de Feil, som ere begaaede af Producenten ved Indhøstningen og den senere Behandling; men ikke destomindre er denne de Handlendes større Omhu et vigtigt Fremskridt, og det saameget mere som de mindre Eiendomsbesiddere kun kunne levere smaa Qvantiteter Korn i Forhold til det samlede Qvantum, Kjøbmanden udskiber i een Ladning, og altsaa det Korn, der saaledes erholdes fra de mindre Landbrug, aldrig vil kunne afgive et egalt Handelsprodukt uden ved en særdeles omhyggelig Sortering og Behandling fra Kjøbmandens Side.

Imidlertid er det indlysende, at det, der fremfor alt Andet skal bidrage til, at vort Lands Kornvarer paa det engelske og andre udenlandske Markeder, hvor der gjøres de strengeste Fordringer til Kornets Qualitet, opnaae den Anseelse, som de utvivlsomt kunne, er, at vore Kjøbmænd strengt overholde altid at betale Kornet nøiagtig i Forhold til dets forskjellige Vægt

og øvrige Qvaliteter. Egen Fordeel er den mægtigste Drivfjeder i slige Forhold, og naar Producenterne først erfare, at de hos ingen Kjøbmand kunne opnaae den Priis for mindre gode som for bedre Varer, lære de snart at levere et bedre Produkt. At det at betale Kornet efter Vægt og anden Qvalitet endnu langtfra overalt har fortrængt den tidligere Maade at betale blot efter Tøndemaal, og at selv de Kjøbmænd, der betale efter hine Hensyn, dog meget ofte ikke gjøre tilstrækkelig Forskjel i Prisen paa gode og slette Kornvarer, anføres derfor almindelig som Hovedgrunden til, at Landmændenes Omsorg for at gjøre Sæden til god Handelsvare endnu lader saa Meget tilbage at ønske. Fra forskjellige Egne af Landet indberettes saaledes, at Kjøbmændene navnlig i Handelen med Bonden betale ligesaa Meget eller dog næsten ligesaa Meget for slet høstet og behandlet Sæd, som for den godt høstede, mere vægtige og velrensede. Det tilføies derhos i flere Indberetninger, at dette vanskelig vil blive anderledes, saalænge Kornhandelen i de mindre Provindsbyer for en stor Deel ikke er i Hænderne paa egentlige Kornhandlere, men drives som en Art Tuskhandel af mange mindre Kjøbmænd ved Siden af deres Boutikshandel; thi af Frygt for ved en modsat Fremgangsmaade at støde Kunder fra Huset, vove de i Reglen ikke at give den Bonde, der falbyder slettere Sæd, Mindre, end de selv eller Andre have betalt for bedre Varer.

Endvidere anføres de Feil, der uagtet de i disse Retninger gjorte Fremskridt endnu hyppig begaaes i Valget af Saaesæd og i Særdeleshed ved Sædens Indhøstning, som væsentlige Grunde til, at vore Kornvarer ikke afgive bedre Handelsvarer; men imod disse som imod alle andre Feil, begaaede af Producenterne, er der intet sikkrere Middel end det nysnævnte, at Kjøbmændene betale Kornet nøiagtig i Forhold til dets forskjellige Qvalitet.

Endelig anføre enkelte Indberetninger, at de sidste Aars høie Kornpriser, saameget de end i det Hele taget have gavnet Landmanden, ikke særlig have fremmet denne Sag, da det

mere er under noget lavere Priser og mindre rivende Afsætning, at den rette Forskjel gjøres paa bedre og mindre gode Sædevarer.

7.

(Hvorledes staaer det sig med Hesteopdrætning?)

Hesteopdrætning finder Sted i meget forskjelligt Omfang i de enkelte Amter, og medens paa nogle Steder Landmanden kun holder det nødvendige Antal Heste, som behøves til Jordens Drift, og som ved Forbedringen af Agerdyrkningsredskaberne nu som oftest er mindre end tidligere, er det derimod i andre Egne almindeligt at tillægge Føl, for efter nogle Aars Forløb at sælge dem. Det fremgaaer imidlertid af de forskjellige Beretninger, at det væsentligst er hos Bønderne, at Opdrættet i visse Egne finder Sted, og om der end paa enkelte større Gaarde tillægges Heste, synes det dog langtfra, at Hesteopdrættet egentlig kan siges at skyldes denne Art af Eiendomme.

I flere Amter i Jylland er Hestetillægget vistnok betydeligt, især i Omegnen af Randers, i den nordlige og vestlige Deel af Viborg Amt, i Thyland og paa Øen Mors, og den største Deel af Hesteudførselen fra Danmark skeer ogsaa fra Jylland. I Fyen er Tillægget af Heste ligeledes almindeligt og har især i de sidste Aar været betydeligt. I Sjælland er det derimod kun i den nordlige Deel, Holbæk og Frederiksborg Amter, at Hesteavlen er af nogen Betydning. Paa de andre Steder af Landet er Hesteopdrætningen kun af ringe Omfang, og som oftest kjøber Landmanden der andetsteds fra de Heste, som han behøver til sit Agerbrug. Opdrætningen foretages derhos langtfra overalt med den Omhu, man kunde ønske. Størst Interesse for gode Tillægsdyr, saavel Hopper som Hingste, vises vel i de Egne af Landet, hvorfra Udførselen er almindeligst. Paa Mors an-

tages Hesteavlen saaledes at staae paa et meget høit Trin, hvortil Benyttelsen af Yorkshire-Hingste har bidraget meget. I Viborg Amts nordlige og vestlige Deel vises ogsaa megen Omhu i Valget af Tillægsdyrene, ligesom man ogsaa i Omegnen af Randers tager meget Hensyn til at beholde de bedre Heste til Avlens Forøgelse. I en Deel af Viborg Amt (Sallingland) er det derhos almindeligt at tilkjøbe sig 2- og 3aarige Plage fra de andre Egne af Amtet og opfodre dem til 5 Aars Alderen, for da at sælge dem til Brugsheste.

Paa Bornholm tillægges ogsaa endeel Heste, som derfra udføres til Sverrig og Tydskland. Men uagtet Hesteavlen tidligere der forbedredes ved enkelte fra Frederiksborg Stutteri indførte Hingste, og der ogsaa senere er anskaffet nogle Blodsheste, ere de bornholmske Heste dog ikke gode, da der ikke anvendes tilbørlig Omhu paa Opdrættets Pleie, og de lide desuden ofte af Sygdomme, især Kuller og Spat, som antages at hidrøre deels fra Bøndernes lave og urene Stalde, deels fra uregelmæssig Fodring og længere Tids Stillestaaen. Den tidligere Anvendelse af Drank til Fodring, som ogsaa virkede skadelig paa Hesteopdrættet, er derimod bleven sjeldnere i den senere Tid.

Fra de fleste andre Egne anføres det ogsaa, at Opdrættet ikke behandles med synderlig Omhu, samt at Bonden mere seer paa at faae Bedækningen udført for godt Kjøb end paa Hestens Egenskaber, og Afkommet bliver derfor mindre godt. Paa nogle Steder, saaledes i Veile Amt, har man gjort Forsøg med Krydsninger, men herved er Hestetillægget kun blevet sammenblandet af de forskjellige Racer. En større Forædling findes vel i de Egne, hvor gode Hingste have været opstaldede fra Landstutterierne, og navnlig synes den nærmeste Omegn omkring Frederiksborg og Kolding at have havt gavnlig Virkning af Stutteriernes Nærhed, der har bidraget til at vække Bøndernes Interesse for et bedre Hestetillæg.

Det bemærkes derhos i næsten samtlige Beretninger, at Amternes landoekonomiske Selskaber vise megen Interesse for

denne Sag, og fornemmelig antages Dyrskuerne og Præmieuddelingerne at ville have stor Indflydelse paa Hestetillæggets Forbedring; dog antages det af Nogle, at det vilde være hensigtsmæssigere at uddele større, om end færre, Præmier istedetfor flere smaa, saaledes som det nu skeer. Fra enkelte Steder, navnlig fra Hjørring, Thisted og Viborg Amter og fra den østlige Deel af Randers Amt, hvor Manglen paa gode Hingste er følelig, udtales Ønsket om at faae Hingste af forædlet Race opstaldede, hvorved det forventes, at Bestræbelsen for Sagens Fremme vilde blive mere almindelig.

8.

(Er Amtet istand til at forsyne sig selv med Qvægtillæg, eller kjøbes det andetstedsfra? Gjør man Noget for Forbedring af Tillægget af Qvæg, Faar og Sviin?)

Vistnok findes der i Kongeriget ikke nogen Egn af større Udstrækning, som i Ordets egentlige Betydning kan siges at være ude af Stand til at forsyne sig selv med det fornødne Qvægtillæg; men Græsningens og Høbjergningens ulige Mængde og Beskaffenhed, Racernes Forskjellighed og den større eller mindre Fordeel, der efter de lokale Forhold er forbunden med egentligt Qvægopdræt, medføre, at dette langtfra overalt eller blandt alle Klasser af Jordbrugere drives i forholdsviis lige Omfang eller med samme Omhu, af hvilken Grund der ogsaa finder en betydelig Omsætning af Qvæg Sted mellem de forskjellige Provindser.

Nu som hidtil er Jylland den Deel af Kongeriget, hvor Qvægavlen har sit egentlige Hjem. Store Strækninger, som enten aldeles ikke eller kun med megen Møie og ringe Fordeel lade sig dyrke, ligge der udelukkende til Græsning for Qvæget; en baade til Malkning og Fedning velskikket Race har ved nogenlunde ordentlig Behandling samt god og tilstræk-

kelig Fodring vedligeholdt sig godt, og Qvægopdrættet, som for endeel Aar tilbage var begyndt at geraade i Forfald, har, opmuntret af de høiere Kjødpriser, som kunne erholdes, efterat den direkte Forbindelse med England er bleven aabnet, taget nyt Opsving. Navnlig opdrættes der i de vestlige og nordlige Amter en betydelig Mængde Qvæg.

Paa Øerne derimod, navnlig paa Sjælland og i Maribo Amt, finder Landmanden i Almindelighed bedre og sikkrere Regning ved at anvende sine frugtbare Jorder til Sædavl. Qvæget er desuden i Aarenes Løb der tildeels udartet ved den kummerlige Fodring og den Ligegyldighed, hvormed det er blevet røgtet navnlig af den egentlige Bondestand. Det finder derfor vanskelig Afsætning som Slagteqvæg, og Køerne give som oftest forholdsviis kun lidt og mindre feed Melk.

Næst denne Forskjel, som saaledes finder Sted mellem Jylland og Øerne, fremgaaer det af mange Indberetninger, at der ogsaa i denne Henseende finder en ikke ringe Forskjel Sted mellem de større og mindre Jordbrugere. Disse Sidste, der som oftest mangle Evne og Indsigt til at forbedre deres Qvægbesætning, til at behandle den paa en mere hensigtsmæssig Maade, og til at bringe et godt og klækkeligt Udbytte ud af deres Meieri, finde det fordeelagtigt aarlig at tillægge een eller flere Kalve, hvorved de dog hyppig henfalde til den Feil, at holde flere Kreaturer, end en kraftig Udfodring kan tillade, og da det Qvæg, som de byde til Salg, saaledes gjerne er ved mindre godt Huld, maa de nøies med forholdsviis lave Priser. De større Eiendomsbesiddere derimod undgaae helst den Uleilighed og det Afsavn af Melken, som følger med Opdræt af Ungqvæg i betydeligere Antal. Saalænge Priserne ikke ere for høie, foretrække de derfor, alt eftersom de særlig lægge Vind paa Studefedning eller Meieri, at complettere deres Besætninger enten ganske eller for en Deel ved Udvalg blandt Bøndernes Tillæg eller ved Indkjøb fra bedre Egne. Dog findes der nu Flere end forhen, som vedligeholde deres Besætninger ved eget Tillæg; navnlig er det Tilfældet paa saa-

danne større Eiendomme, hvor der ved Siden af Hovedgaarden haves en mindre Gaard, hvor Tillægskalvene kunne holdes for sig selv.

Betragte vi nærmere de enkelte Landsdele, falder det let i Øinene, at Qvægtillæg aftager paa Sjælland jo mere vi nærme os Hovedstaden som Følge af den betydelige og indbringende Melkehandel, som her drives, hvisaarsag de fleste Landmænd her kjøbe deres Qvæg. Paa den større Deel af Øen vedligeholde derimod de mindre Landeiendomsbesiddere deres Besætninger ved eget Tillæg, og i de sydlige Egne findes Mange, der opdrætte saameget Qvæg, at de endog kunne sælge. Men da den sjællandske Qvægrace er lille og mindre veldannet og sjelden over det Middelmaadige, kjøbe de større Meierier endeel Malkeqvæg fra Fyen og Jylland, og i den sydlige Deel af Øen stundom ogsaa fra Angeln. Dog findes ret godt sjællandsk Malkeqvæg i Odsherred, paa Refsnæs, Samsø og paa Sorø Akademies Gods og Omegn. Fra Samsø udføres til Jylland endeel smaa Stude, medens større indføres til Fedning. Bornholm vedligeholder selv sin Qvægbesætning, som ved tarveligt Foder malker forholdsviis godt. I Maribo Amt kjøbes jævnlig til de større Gaarde af den melkerige Anglerrace. Fra Fyen udføres endeel Qvier og Lødekøer til Sjælland og Slesvig, medens der igjen, navnlig til Racens Forbedring, indføres endeel Qvæg fra sidstnævnte Landsdeel og Jylland. Hvad Jylland angaaer, afsættes det betydelige Tillæg, som finder Sted i Hjørring Amt og den nordlige Deel af Aalborg Amt, for en stor Deel i en yngre Alder, deels til Meierierne i de østlige Amter, deels til Complettering af Studebesætningerne i de vestlige Egne. Iøvrigt drives Qvægopdræt i størst Omfang i Thy, paa Morsø, i den nordlige Deel af Viborg og Ringkjøbing Amter og overhovedet paa hele Vestkanten. Det er i disse Egne almindeligt, at hver Bonde aarlig tillægger flere Kreaturer, meest Stude, som sælges 3—4 Aar gamle til videre Fedning i Marskegnene, ligesom der ogsaa herfra udføres mange Slagtestude direkte til England eller Tillægsdyr til de andre Provindser. I en Beretning fra Vester-

Han-Herred anslaaes det aarlige Tillæg der i Egnen, naar Prisen paa Qvæg er høi og Høsten god, at være mindst 1 Kalv pr. Td. Hartkorn. I de østlige Amter, navnlig i Aarhuus Amt, lægges der mindre Vind paa Kreaturtillæg, dog udføres der herfra aarlig et ikke ubetydeligt Antal smaa Stude og Malkeqvæg til Hertugdømmerne og Øerne, navnlig fra Egnen omkring Randers, fra Skanderborg Amt og fra de magre Egne og mindre Landeiendomme i Veile Amt. Paa den anden Side er det ikke ualmindeligt i de større Meierier i disse Egne at finde Qvæg fra Angeln og Holsteen. Iøvrigt turde den Bemærkning have Interesse, at Qvæget fra de østlige Egne af Jylland fornemmelig søges som Malkeqvæg, medens derimod Qvæget fra Vestkanten, skjøndt ogsaa dette er meget melkerigt, dog fortrinsviis er skikket til Fedning.

Forsaavidt Spørgsmaalet foreligger: om der gjøres Noget for Qvægtillæggets Forbedring, maa navnlig for Hornqvægets Vedkommende Besvarelsen tilstaae, at denne Deel af Landoekonomien endnu er den danske Bondestands svageste Side. Dog viser der sig rundt om i Landet Tegn til Fremskridt ogsaa i denne Henseende, efterhaanden som en større Indsigt udbredes blandt Bønderne, og en forøget Velstand tilsteder dem at bære de dermed forbundne Udgifter. Der tages nu af Mange mere Hensyn til gode Tillægs- og Springdyr end forhen, skjøndt dog langtfra tilstrækkeligt, navnlig hvad de sidste angaaer. Qvæget, baade Gavnqvæg og Ungqvæg, bliver paa mange Steder ogsaa bedre behandlet og kraftigere fodret end i tidligere Tider; Staldene indrettes renligere og luftigere o. s. v. Navnlig er det de vestlige Egne af Jylland, som i disse Henseender foregaae de andre Dele af Landet med et følgeværdigt Exempel. I flere Indberetninger fra Sjælland udtales den Formening, at den større Vanskelighed, der vil være forbunden med for Fremtiden at faae fedet eller til Fedning skikket Qvæg fra Jylland paa Grund af den betydelige Afsætning til England, vil have den

gode Følge, at Øboerne ville lægge mere og mere Vind paa at opelske saadanne Racer.

De Forbedringer, der have fundet Sted, skyldes væsentlig Amternes landoekonomiske Foreninger, der især ved Dyrskuer og Præmieuddeling virke til Qvægavlens Opkomst. Præmieuddelingen bestaaer ikke altid i Penge, men t. Ex. i Randers Amt i Agerdyrkningsredskaber, Faar og Sviin, hvorved virkes paa dobbelt Maade. Paa flere Steder, t. Ex. i Frederiksborg og Præstø Amter, uddeles Præmier for Malkeqvæg, bedømt efter den Guénonske Methode, og saavel herved som ved de Reiser, som Qvægbandler Bruhn har foretaget paa det Offentliges Foranstaltning, har Landbostanden nu lært bedre at skjelne mellem Malke- og Fedeqvæg. Endvidere indberettes, at Bortlodning af gode Tillægskøer og Tyre har fundet Sted i flere Amter, og at det landoekonomiske Selkab i Holbæk Amt jævnlig har foranstaltet fortrinligt Qvæg indkjøbt i Jylland og Slesvig og bortsolgt det ved Auction, stundom endog med Tab. Det samme Selskab har ogsaa forsøgt at give Tillægspræmier for Køer, hvoraf præsenteres Afkom, for derved at knytte Bondens Interesse til Kalven og forebygge, at han saaledes som hidtil letsindig skal skille sig ved sine bedste Tillægsdyr.

Tillæggets Forædling søges nu fornemmelig fremmet ved at sammenføre udsøgte Dyr af Landets egen Race, og navnlig er det paa denne Maade, at Qvæget fra Thisted og Ringkjøbing Amter, den saakaldte Lemvigerrace, som var begyndt at komme i Miskredit, atter er i Begreb med at gjenvinde sit gamle Ry. Schweitzer- og Tyroler-Racen antages nu i Almindelighed ikke at passe for vore Forhold. Engelsk Qvæg, navnlig Tyre, er indført paa flere Steder; skjøndt Forsøgene hermed stundom have været heldige, er den almindelige Mening dog mindre gunstig derfor. Saaledes antages navnlig Ayrshire-Racen ikke at være tjenlig som Malkeqvæg, som dog er det, hvorpaa der lægges meest Vægt. Paa Vestkanten af Ribe Amt har man i den seneste Tid, som det synes med Held, krydset den gode Skjærbek-Ballummer Marskrace med Shortorn-Racen.

De Forbedringer, der i det sidste Decennium ere gjorte med Hensyn til Faareavlen, ere vel i det Hele taget ikke betydelige, men dog i flere Egne af noget større Omfang end for Hornqvægets Vedkommende, som en naturlig Følge af, at de ere mindre bekostelige og bringe en hurtigere og mere iøinefaldende Fordeel. Navnlig har Faareavlen taget et ikke lidet Opsving i Sjælland ved Blanding med Dishley- Leichester- og Southdown-Racen, og der er herved fremkommet en meget yndet Race, som baade er uldrig og kjødfuld. De bornholmske Faar, som ere temmelig maadelige og i de seneste Aar aftagne betydelig i Antal som Følge af Markfredens Indførelse, søges forædlede ved engelske Vædere. Ogsaa paa Lolland er Interessen for Faareavlens Forbedring meget vakt ved de aarlige Auctioner over forædlede Vædere og Gimmerlam, som foranstaltes af Grevskabet Christianssædes Besidder. I Odense Amt benyttes nu hyppig engelske Vædere, og i Svendborg Amt lægge ligeledes Flere megen Vind paa Faarenes Forædling, skjøndt dog de paa Grund af ufuldkommen Markfred omdrivende Vædere gjøre det vanskeligt at beholde en Race ublandet. I Jylland er der ligeledes gjort flere Forsøg med engelske Faar og Vædere af Dishley- Southdown- og andre Racer; men Bønderne foretrække dog som oftest deres nøisomme Hedefaar, der passe saa godt til de lokale Forhold. I en enkelt Egn af Aalborg Amt have meklenborgske, mindre fine, languldede Bukke, krydsede med jydske Faar, givet en god og meget søgt Race. I Viborg Amts nordlige Deel har en god indenlandsk Race af kjødrige og temmelig fiinuldede Faar vedligeholdt sig godt; derimod søges en i flere Egne af Ringkjøbing Amt tidligere meget almindelig Race af smaa fiinuldede Faar forandret, fornemmelig ved Hjelp af Marskvædere, da den finere Uld ikke længere søges til Udlandets Hattefabrikation, og man desaarsag foretrækker en grovere Uld til Huusholdningsbrug.

Svineavlen staaer saagodtsom overalt i Landet endnu temmelig tilbage, især hos de mindre Landbrugere. Dog begynder en større Sands for bedre indrettede Svinestier og en

mere levende Interesse for Tillæggets Forbedring ved Krydsning med fremmede, navnlig engelske, eller indenlandske forædlede Orner at vise sig paa flere Steder. De engelske Sviin have især vundet Yndest paa Grund af deres Trivelighed, selv ved ringe Foder, og deres lækkre Flæsk; dog er Meningen for dem paa nogle Steder mindre gunstig, t. Ex. i Aarhuus Amt, hvor man foretrækker Tillægsdyr af gode indenlandske Racer, og i de vestligere Egne af Jylland, da den almindelige lille engelske Races Lavbenethed gjør den mindre skikket til Driften til Hertugdømmerne, hvor det betydelige eetaarige Tillæg fornemmelig søges afsat.

9.

(Holde Mange i Amtet fiinuldede Faar, og hvorledes staaer det sig med Meierivæsenet, navnlig hos Besiddere af mindre Landeiendomme; hvorledes fodres Qvæget, navnlig om Vinteren, og er Opmærksomheden henvendt paa Dyrkningen af Fodervæxter, navnlig Dyrkningen af Roer; og er Qvægfedning almindelig?)

Fiinuldede Faar holdes ikke af Mange i Kongeriget, og kun paa enkelte større Gaarde i noget betydeligt Antal. Dertil synes Grunden at være de forholdsviis store Omkostninger ved smaa fiinuldede Skæferier, den store Dødelighed, som en fugtig Jordbund og et raakoldt Klima medfører blandt denne kjælne Race, og det overveiende Hensyn, som tages til Kjødfuldhed og Rigdom paa den grovere Uld, som foretrækkes til Huusholdningsbrug og er lettere afsættelig selv i mindre Partier. Derfor ere Faar af Landets egen Race fremdeles de almindeligste, for en stor Deel i de seneste Aar, som i foregaaende Afsnit omtalt, forædlede ved engelsk Blod, og navnlig søges meget, især paa Øerne, en ved Krydsning med Dishley- og Southdown-Racen fremkommen Blanding med de anførte Egenskaber. Hyppigst forekomme de fiinuldede

Faar i Sjælland og i Maribo Amt. Det lercheske Skæferi, stationeret paa Lerchenborg med tilliggende Afbyggergaarde samt paa Aunsøgaard og Svebøllegaard, er vel mindre i Omfang end tidligere, men dog maaskee endnu det største i Danmark, og bestaaer ligesom Skæferierne paa Refsnæsgaard, Benzonslund, Aagaard og flere udelukkende af spanske Faar. I Frederiksborg Amt kunne de fiinuldede Faar, som der findes, fordeelte paa 6 Gaarde som Hovedbesætning og paa 8 Gaarde som Bibesætning, calculeres til c. 6000, og i Sorø Amt anslaaes Antallet af dem til 4000, hvoraf c. 1200 paa Hovedgaarden Hesede. Paa nogle større Gaarde i Præstø Amt og de fleste i Maribo Amt yttrer sig i den senere Tid Tilbøielighed til at foretrække Merinos, navnlig mellemfine, fremfor Kjødracer; hvorimod de spanske Faar paa andre Steder, t. Ex. i Odense og Viborg Amter maa vige for en Blanding med eller af Dishley- og Southdown-Racerne, af hvilke den første siges at være mere kjødrig, den sidste mere fiinuldet. En Beretning fra Ribe Amt beklager Savnet af et Stamskæferi i Jylland, og der yttres den Formening, at Oprettelsen af et saadant vilde bevirke, at Faareavlen i mange Egne af denne Landsdeel vilde tage et betydeligere Opsving.

Meieriv æsenet tør ansees for Tiden at staae paa et temmelig høit Trin hos de større Jordbrugere, og dansk Herregaardssmør er ofte i Stand til at concurrere med det bedste Smør paa Londons Marked, om end under et andet Navn paa Grund af det Vanrygte, hvori det tidligere var kommet. Derimod lader det endnu Meget tilbage at ønske hos de mindre Landeiendomsbesiddere, navnlig hos den egentlige Bondestand, baade med Hensyn til det qvantitative Udbytte og Produktets Beskaffenhed. Bønderne have i Reglen intet Begreb om, hvad et Meieri kan indbringe; de mangle endnu som oftest den fornødne Sagkundskab i at bedømme en Malkeko; deres Køer ere, navnlig paa Øerne, af mindre melkerig Race, og den daarlige Røgt og kummerlige Fodring, som i Reglen bliver disse til Deel,

især i de frugtbare Kornegne, maa naturligviis bevirke, at Melkeudbyttet fornemmelig om Vinteren og i den første Græsningstid er langt mindre og ringere, end ellers ved en omhyggelig Behandling vilde være Tilfældet. Meieriet bliver i det Hele taget af Bonden betragtet som en Biting og overladt til Fruentimmerne, og Grunden til at saa mange af disse, i denne saavelsom i andre Grene af Landoekonomien, der ere stillede under deres specielle Varetægt, udvise saa stor Mangel paa Indsigt, Driftighed og Reenlighed, synes, næst i Manglen af Skrifter og Anstalter til at fremme Kundskab i denne Retning, for en væsentlig Deel at ligge deri, at den qvindelige Landalmue sjeldnere faaer Leilighed til at bevæge sig udenfor Hjemmets nærmeste Omgivelser, idet navnlig Gaardmandsdøttrene i Reglen forblive hos Forældrene, enten for at forskaanes for strengere Arbeide, eller fordi de ansee det for en Skam at arbeide for Fremmede, og saaledes savne Adgang til at lære og see til som tjenende Personer. Denne Omstændighed i Forbindelse med Rummets Indskrænkethed i de overleverede Boliger er navnlig Aarsag til, at saa mange mindre Landeiendomsbesiddere, selv de mere velhavende blandt disse, endnu opbevare Melken enten paa Hylder under Loftet i Familiens Dagligstue og Sovekammer, som jo paa de fleste Steder er Eet og det Samme, eller i mindre hensigtsmæssige, utilstrækkelig kjølige og friske Lokaler mellem Øl og Madvarer. Karrenes og Fadenes Indretning og Reenholdelse er ligeledes hos Mange høist mangelfuld. De fleste Bønder bruge desuden endnu det groveste Salt til Smørrets Nedsaltning, og da der som oftest kun kjernes og kun kan kjernes Lidet ad Gangen, fordærver det Førstkjernede det Sidstkjernede ved Sammenæltningen.

Men om end de fleste Indberetninger i det Hele taget beklage, at Meierivæsenet hos de mindre Landeiendomsbesiddere saaledes staaer saa langt tilbage, saa er der dog ikke faa, som bekræfte, at der rundtom viser sig Tegn til Fremskridt, i enkelte Egne endog temmelig betydelige. Gjennemsnitlig taget synes

det utvivlsomt, at Udviklingen har været raskere i Jylland end paa Øerne, og at Fremgangen navnlig der har været størst i de østlige Amter, baade ved bedre Fodring, Indrettelse af særskilte Melkekamre, Anvendelse af finere Salt og omhyggeligere Behandling i det Hele. Fra Præstø Amt indberettes, at Bønderne nu ikke sjelden ved Opførelsen af nye Stuehuse indrette sig en Melkestue eller Kjælder. Ligeledes udtale Beretningerne fra Svendborg Amt, at Meierivæsenet der er langt bedre end forhen, og navnlig at Melkekamre ere temmelig almindelige der, skjøndt som oftest mindre hensigtsmæssig indrettede og benyttede. Ogsaa fra Thisted Amt omtales Smørrets Forbedring paa Grund af bedre Lokaler, skjøndt Bøndersmør der fra Egnen endnu staaer c. $\frac{1}{3}$ lavere i Priis end Herregaardssmør. Ligeledes indberettes fra Ringkjøbing Amt, at ligesom det nu er mere almindeligt at anvende finere Salt til Smørret og at nedslaae dette i Foustagerne paa eengang, saaledes kan der heller ikke klages over Produktet i qvantitativ Henseende, saasom Qvæget i Almindelighed fodres godt. Iøvrigt produceres der hos de mindre Landeiendomsbesiddere i de vestlige og nordlige Egne af Jylland, hvor Studebesætning er prædominerende, af Smør og Ost ikke stort Mere end til Huusbrug. I Hovedstadens Nærhed lægges ikke synderlig Vind paa Meierier, da Handel med frisk Melk og Fløde her er mere indbringende.

Hvad der forbaabentlig vil bidrage ikke Lidet til Meierivæsenets Opkomst i den nærmeste Fremtid, er, næst den forøgede Velstand og de stigende Priser paa Meieriprodukter, den Udbredelse, som den guénonske Lære om Malkeqvægets Bedømmelse ved det Offentliges og Privates forenede Bestræbelser har vundet her i Landet i de seneste Aar. I en Beretning fra Maribo Amt foreslaaes Udgivelsen af et let fatteligt, billigt Skrift om Meierivæsenet. I andre Beretninger udtales Ønskeligheden af Fællesmeieriers Oprettelse paa saadanne Steder, hvor et større Antal Bøndergaarde er samlet indenfor en snævrere Omkreds, idet herved ikke blot et større Udbytte vilde vindes, end der nu for Tiden haves, men ogsaa en større Sands og

Interesse vækkes og Leilighed til praktisk Uddannelse gives den qvindelige Ungdom. Saadanne Fællesmeierier kunde da enten bortforpagtes mod en Afgift i Forhold til det leverede Qvantum, eller ogsaa kunde Bønderne contrahere med en Mand, som drev eller vilde drive Meieri, om daglig at levere ham en vis Mængde Melk til en bestemt Priis, hvilket siges allerede at være i Brug i nogle Egne af Aarhuus Amt. I Modsætning hertil ere flere Beretninger af den Formening, at Fællesmeierier i de fleste Egne her i Landet vanskelig ville lade sig realisere, fornemmelig af den Grund, at Bonden ikke kan afsee Synderligt af Melken og Vallen i Huusholdningen.

Qvægets Fodring er, som allerede antydet, i Almindelighed ingenlunde saa god her i Landet, som den burde være, og navnlig gjelder dette om de frugtbare Egne, hvor Kornavl er Hovedsagen, og hvor de høie Kornpriser afholder Landmanden fra at give sit Qvæg Kjærnefoder, medens paa den anden Side Dyrkningen af Fodervæxter endnu spiller en underordnet Rolle. Det Almindlige bliver saaledes paa Øerne og i de nordlige og østlige Egne af Jylland at vinterfodre Qvæget med Hø og Halm, som mange Steder ikke engang bliver skaaret til Hakkelse; og hvor det skorter paa Hø, eller hvor der holdes et uforholdsmæssig stort Antal Kreaturer, bliver Qvæget som oftest udmagret, og den bedste Græsningstid gaaer hen, inden det atter kommer til Kræfter. Kun i Nødstilfælde, naar der kan befrygtes Mangel paa Melk til Huusholdningen, anvendes lidt Korn, og da gjerne det sletteste. Dog gjøre de større Meierier samt Melkehandlerne omkring Hovedstaden en Undtagelse herfra. I sidstnævnte Egn pleier saaledes selv Huusmanden at give sin Ko Kjærnefoder. I Præstø Amt, hvor Meierivæsenet, som bemærket, er i ret god Opkomst blandt Bønderne, anvendes ligeledes af Mange Korn til Qvægfoder. Paa enkelte Steder, t. Ex. i Frederiksborg Amt, gives ogsaa ituskaarne Kartoffer paa Hakkelse. Paa mange større Gaarde i Sorø Amt, som ikke have meget stor Høbjergning, anvendes forskjellige Slags Roer

og enkelte Steder tillige et Slags stor Grønkaal. Paa Bornholm bestaaer den almindelige Vinterfodring hos Bønderne af Byg, Ærtehalm og lidt slet høstet Hø. I Aalborg og Hjørring Amter er Høbjergningen i Reglen fortrinlig og fuldkommen tilstrækkelig, men det er i disse som i flere Egne af Landet en almindelig Feil at holde for mange Kreaturer. Fra Aarhuus Amt anføres som Tegn paa en større Omhu for Qvæget, at dette nu indtages tidligere paa Stald og kommer sildigere paa Græs, men iøvrigt fodres her som oftest kun med Halm og Hø. I de vestlige Egne af Jylland er derimod Kjærnefodring: Byg og Havre med Hø eller Halm og Hø at ansee som det Almindelige baade med Hensyn til Malke- og Fedeqvæg, og navnlig anvende mange af de større Gaarde Størstedelen af den indavlede Sæd til deres Studebesætning; men da Kornet endnu som oftest gives utærsket, gaaer en stor Deel tabt som ufordøiet. Dog have de seneste Aars høie Kornpriser paa flere Steder fremkaldt en fornuftigere Oekonomi i Kornets Anvendelse eller ogsaa en Indskrænkning af Qvægholdet. Flere Indberetninger udtale, at det er temmelig almindeligt at fodre det for det engelske Marked bestemte Qvæg med gruttet Byg og Havre mellem Hakkelse og Hø og tildeels Kartofler, ligesom ogsaa, at Qvæget i disse Egne i det Hele taget nyder en fortrinlig Pleie i lune og velindrettede Stalde.

Dyrkningen af Fodervæxter, navnlig Roer, skjænkes endnu ikke synderlig Opmærksomhed her i Landet, og er endog, forsaavidt angaaér Kartofler, aftagen siden Kartoffelsygen. Grunden hertil angives, næst Mangel paa Indsigt i disse Væxters rette Behandling og Benyttelse, alt efter de lokale Eiendommeligheder at ligge snart i Savnet af den fornødne Arbeidskraft, snart i Kornavlens større Fordeelagtighed, der fraraader at anvende større Arealer til Fodervæxters Dyrkning, snart, som i Aalborg og Hjørring Amter, i Høbjergningens Godhed og Tilstrækkelighed, snart, som i Maribo Amt, i den lerede Jordbund. Hertil kommer, at Qvægfedning, hvortil Roer

efter Englændernes Exempel fornemmelig skulde anvendes, endnu er saa lidet almindelig i de fleste Egne af Kongeriget, og at den Opmuntring, som ligger i en særdeles Stigen af Prisen paa godt Slagteqvæg, først i den seneste Tid kan siges at have fundet Sted i større Udstrækning. I Meierierne har man ved Brugen af Roer troet at spore Afsmag og Blaalighed i Melken, og paa flere Steder, t. Ex i Ringkjøbing Amt, vil man have gjort den Erfaring, at de bedste Sorter Roer ikke godt opbevares om Vinteren, og har desaarsag undladt eller opgivet deres Dyrkning, uagtet de for samme af Amtets Landhusholdningsselskab udsatte Præmier.

Sjælland, navnlig Sorø Amt, samt Viborg og Ringkjøbing Amter synes at være de Dele af Kongeriget, hvor Roer hyppigst forekomme og fremdeles tegne til at ville udbrede sig, dog findes de her, som overhovedet i hele Landet, saagodtsom udelukkende paa de større Gaarde og kun dyrkede i mindre Partier paa nogle Tdr. Land. Hist og her paa Øerne have i den seneste Tid nogle Huusmænd med Held lagt sig efter Dyrkning af Roer. I Thisted Amt antages Roedyrkning snart at ville træde i Stedet for den i flere Aar mislykkede Kartoffelavl, og i Ribe Amt tør man vente en gavnlig Indflydelse i samme Retning ved de Mænd, som derfra ere reiste til England i Anledning af Kreaturfedningen.

Kløver synes at være bleven mere almindelig. Paa sandede Jorder i Sjælland og Jylland findes ofte Spergel.

Hvad iøvrigt Qvægfedningen angaaer, fremgaaer det af Indberetningerne, at den langtfra er almindelig, ja endog snarere synes at være aftagen end tiltagen, idet den paa flere Steder i Sjælland er enten ophørt eller indskrænket som Følge af Kartoffelmisvæxten og de høie Kornpriser, der ikke tillade Landmanden at anvende andet end det mindre gode Korn til Qvæget, og i flere Egne af Jylland, fornemmelig i Hjørring, Aalborg og Viborg Amter, har maattet vige for Meierier.

I Almindelighed kan det siges, at Qvægfedning, naar ikke hensees til det Opdræt af halvfedede 3 til 4 Aars Stude til Udførsel til Marskegnene, som endnu er et Hovederhverv for ikke Faa i Midten og Vesten af Jylland samt i Vendsyssel, væsentlig kun finder Sted hos Møllere og Brænderieiere, eller i disses Nærhed. Dog omtales det i Beretninger fra Præstø Amt, at det ikke er ualmindeligt ved Siden af en bedre Fodring af Malkeqvæget at fede enkelte Kreaturer. Fra Svendborg Amt hedder det, at den ubetydelige Qvægfedning, som der finder Sted, skeer om Sommeren paa Græs. Fra Frederiksværk Gods indberettes, at Qvægfedning i denne Egn af Frederiksborg Amt endnu er temmelig almindelig og paa enkelte Steder i Holbæk Amt er Fedning af Sviin i Brug blandt Bønderne, og synes at betale sig ret godt ved Udførselen til England. I Thisted Amt er Kreaturfedning ikke ualmindelig, og Lysten dertil synes meget vakt ved den fordeelagtige og beqvemme Afsætning til England, hvilken det ligeledes maa tilskrives, at der nu lægges end mere Vind paa denne Gjenstand i Ribe og Ringkjøbing Amter; navnlig siges Qvægfedning i sidstnævnte Amt at være meget tiltagen.

10.

(Har Skovopelskning i nogenlunde betydelig Udstrækning fundet Sted, og er en rationel Behandling af de private Skove i Tiltagen?)

Skjøndt Danmark langtfra er saa rigt paa Skov, som det var for mindre end et Aarhundrede tilbage i Tiden, ere dog Øerne og Østkysten af Jylland i det Hele taget godt forsynede med Skov. Som bekjendt lede Skovene her i Landet meget i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede ved en aldeles planløs og voldsom Hugst. Navnlig var dette Tilfældet i Perioden fra 1764—1774, da en stor Deel Krongods

med tilhørende Skovarealer ved Salg overgik til privat Eiendom, og senere i den saakaldte Herregaardsslagtningsperiode, da Mange opkjøbte Godser i den Hensigt at udstykke dem og ved en hensynsløs Hugst i de tilliggende Skove søgte at drage den størst mulige Indtægt af den midlertidige Besiddelse. Men efterat Forordningen af 27de September 1805 havde standset dette Uvæsen, er Opmærksomheden, skjøndt langsomt, efterhaanden mere og mere vakt saavel for Bevaringen og Forbedringen af de bestaaende Skove ved en omhyggeligere og planmæssig Behandling, som ogsaa for Opelskningen af ny Skov paa Steder, hvor Jorden ifølge sin Beskaffenhed egner sig til Skovkultur fremfor til Agerbrug. Henseet til hvor væsentlig en Deel af disse Fremskridt der er skeet netop i de senere Aar, er der derhos Grund til at haabe, at Meget af det, der endnu staaer tilbage med Hensyn til Skovkultur og Skovopelskning, vil blive udrettet i en ikke altfor fjern Fremtid.

Saagodtsom i alle Øernes Amter er en rationel Behandling af de private Skove i Tiltagen. Ogsaa i de jydske Amter er en omhyggelig og forstmæssig Behandling langt almindeligere end tidligere, navnlig i de Amter, hvor der findes Skove af større Udstrækning, og selv hvor en saadan endnu ikke er synderlig kjendt, fredes og tilplantes Skovene dog i Almindelighed med større Omhu, ligesom ogsaa Hugsten foretages med mere Skaansomhed. Ligesom der imidlertid i enkelte Indberetninger fra forskjellige Egne af Landet, især fra Bornholm og enkelte jydske Amter, klages over en mere eller mindre maadelig og uskaansom Behandling af private Skove, saaledes maa det heller ikke oversees, at det saavel paa Øerne som i Jylland i Reglen kun er Skove, som høre til større Landeiendomme, der ere undergivne en egentlig forstmæssig Behandling; Behandlingen af de mindre Landeiendommes og Bøndernes Skove er endnu som oftest meget mangelfuld. Mange af disse Skove ere af saa ringe Omfang, at det vanskelig vil kunne betale sig at stille dem under forstkyndige Mænds Behandling eller Tilsyn, navnlig forudsat, at der ikke i deres nærmere Omgivelse

findes større Skovarealer under Forstkyndiges Bestyrelse, af hvilke den fornødne Veiledning og Tilsyn kan erholdes med en forholdsviis ringe Bekostning. Hertil kommer, at de hyppig eies af flere Bønder i Forening, og at disse naturligviis vanskelig kunne blive enige om at udrede de Omkostninger, enhver Forbedring af Skovens Kultur medfører navnlig i Overgangsperioden, saa at i Reglen Alt bliver ved det Gamle, selv hvor der af og til fremkommer Forslag om Forbedringer. Endelig er i flere Egne af Landet den Uskik, at lade Ungqvæget græsse i Skovene, endnu ikke ualmindelig blandt de mindre Landeiendomsbesiddere. Fra forskjellige Egne indberettes derfor ogsaa, at slige mindre Skove forsvinde mere og mere.

Af Øerne er Bornholm den eneste, hvor man endnu ikke kjender til en rationel Behandling af de private Skove. I samtlige Indberetninger fra denne Ø, hvor der i det Hele taget ikke længer findes private Skove af noget større Omfang, men mere saakaldte Skovhaver og Skovlunde, hedder det saaledes, at Behandlingen er meget mangelfuld, kun meget faa Eiere frede dem, Tilplantning finder som oftest ikke Sted, og Hugsten foretages saagodtsom intetsteds efter en fast og fornuftig Plan. Som Følge heraf forsvinde de private Smaaskove mere og mere fra Øen. Som et enkeltstaaende Exempel paa en skaansom, skjøndt ikke med tilstrækkelig Sagkundskab ledet, Behandling af privat Skov, anfører en Indberetning Behandlingen af Maglegaards Skovene i Østermarie Sogn.

Hvad dernæst Opelskning af Skov angaaer, da er der i de fleste af Øernes Amter i de senere Aar paa enkelte Steder foretaget ikke ubetydelige Skovplantninger, ligesom ogsaa en stor Deel af de ældre Skove har vundet betydelig Tilvæxt ved Beplantning af hidtil aabne og øde Strækninger indenfor sammes Omkreds. Fra Kjøbenhavns Amt indberettes saaledes, at Skovene i dette Amt ikke alene ere bevarede med Omhu, men endog forøgede med nye Kulturer, saa at Skovproduktionen er ikke ubetydelig udvidet. I Indberetningerne fra Frederiks-

borg Amt omtales en Beplantning ved Hovedgaarden Egholm af circa 150 Tdr. Land især med Naaletræ. Ligeledes indberettes fra Holbæk, Sorø og Præstø Amter, at der paa flere Steder er foretaget Skovplantninger; i Holbæk Amt saaledes under Grevskabet Samsø, paa Nykjøbing Lyng med Naaletræ, og ved Hovedgaardene Løvenborg, Kragerupgaard og Bødstrup, ved de tvende sidste dog kun i mindre Omfang; i Sorø Amt ved Hovedgaardene Holsteinborg og Frederikslund, og paa Gunderslevholm Gods, hvor Tjustrup og Eskildstrup Byers Overdrev af Godseieren ere fraaccordere Fæsterne og anvendte til Skovkultur, samt betydelige aabne Strækninger i de indfredede Skove tilplantede; i Præstø Amt under Gisselfeld Kloster, ved Hovedgaardene Gjorsløv, Lystrup og Rønnebæksholm, paa Baroniet Gaunø og paa Møen ved Hovedgaardene Marienborg og Klintholm fornemmelig med Naaletræ. Fra Maribo Amt indberettes, at større hidtil ubevoxede Arealer i flere af Amtets ældre Skove ere beplantede. Endvidere omtale Indberetningerne fra Odense Amt, at Skovopelskning i større Udstrækning navnlig har fundet Sted ved Hovedgaardene Langensø og Hindsgavl, meest med Naaletræ og med Eeg. Deels af Langensø Hovedgaards Agerjord, deels af sammes Fæstegods er der saaledes fra 1826 til 1853 efterhaanden indtaget og kultiveret til Skov over 400 Tdr. Land. Under Grevskabet Vedellsborg og under Stamhuset Erholm ere derhos mindre Forsøg anstillede med Plantning af Naaletræ paa Jorder af saa slet Beskaffenhed, at de ikke egne sig til Agerbrug. I Svendborg Amt ere Skovplantninger foretagne ved Holsteinhuus og Nakkebølle og flere Steder, hvor temmelig betydelige Sletter, som oftest uddreven Agerjord eller lyngbegroede Overdrev, tilkultiveres med Naaletræ, fornemmelig Gran. En Indberetning anfører, at Naaletræ-Anlæggene i Salling Herred udgjøre c. 1200 Tdr. Land. Endvidere indberettes fra dette Amt, at man ved Fæsteforandringer og Overeenskomster har søgt at bringe ufredede Skovstrækninger under Fredning og i Bestand ved Kultur med Eeg og Bøg, hvor disse manglede. Paa Bornholm er Opelsk-

ning af Skov udenfor de kongelige Skove saagodtsom aldeles ukjendt. Som et eneste Sted, hvor Skovopelskning er foretagen i nogenlunde Omfang, nævnes en Lod paa Rønne Byes Frihed, der for Communens Regning, understøttet af Etatsraadinde Kofoeds Legat, beplantes og kultiveres med Skov. Det oplyses imidlertid i en Indberetning fra denne Ø, at den gamle Almind-ding-Skov yder et ikke ringe Qvantum saavel af Gavntræ som af Brænde ligesom ogsaa nogen Tørv; og naar den ny indtagne Alminding, der antages at udgjøre mellem 3000 og 4000 Tdr. Land, omtrent efter et halvt Seculums Forløb vil kunne yde et lignende Udbytte som det, den gamle Alminding nu yder, antages Øen derved at ville erholde en heldig Forsyning. Hidtil have Øens vestlige og nordlige Byer i Reglen hverken brugt Brænde eller Tørv, men Kul, der i disse Egne er et billigere Brændsel end hine; kun til Tider, naar Kulværkerne ikke have præsteret det fornødne Qvantum Kul, har Brændet fundet Efterspørgsel.

I Jylland er der i de senere Aar paa flere Steder foretaget betydeligere Skovplantninger, navnlig med Naaletræ, hvorhos mange af de ældre Skove ere udvidede ved Tilplantning af de aabne Strækninger i samme. I Hjørring Amt ere saaledes i Dronninglunds Storskov i faa Aar over 100 Tdr. Land tilplantede med Naaletræ. Lignende Plantninger have i de senere Aar fundet Sted i Baggesvogns Skov. Fra Aalborg Amt indberettes, at baade i offentlige og private Skove ere Plantninger af Naaletræ foretagne i temmelig betydelig Udstrækning, og at de i det Hele taget lykkes godt. I Indberetninger fra Viborg Amt udhæves især den paa Statskassens Regning udførte og vellykkede Plantning paa Viborg Hede, til hvilket Anlæg circa 700 Tdr. ere indtagne, hvoraf allerede ¾ Dele ere tilplantede. Ogsaa ved et privat Selskab af 5 Mænd i Viborg er Beplantningen af 200 à 300 Tdr. Land af samme Hede paabegyndt. Endvidere nævnes i Indberetninger fra samme Amt Grevskabet Frysenborg, Stamhusene Tjele og Bidstrup og Hovedgaarden Hald som Eiendomme, paa hvilke der

er foretaget Plantninger i større Omfang. Fra Randers, Aarhuus og Skanderborg Amter indberettes ligeledes om forskjellige Skovplantninger; i Randers Amt ved Hovedgaarden Rugaard og flere Steder, navnlig med Naaletræ; i Aarhuus Amt ved Gaarden Gyllingnæs, hvor circa 200 Tdr. Land ere anvendte til Skovkultur, samt ved Hovedgaarden Aakjær, hvor circa 100 Tdr. Land bakkede Sandjorder ere beplantede med Naaletræ. Fra Ribe Amt indberettes, at i de senere Aar ikke ubetydelige Plantninger af Fyr og Gran ere foretagne i Skoven til Hovedgaarden Estrup.

Som bekjendt er en meget stor Deel af Jylland, nemlig Alt, hvad der ligger vesten for den Høideryg, der danner Vandskjelslinien, saagodtsom aldeles skovløs. Tidligere ansaae man det almindelig for ugjørligt at opelske Skov i denne Deel af Halvøen, deels paa Grund af Jordens slette Beskaffenhed, deels paa Grund af det barskere Klima, navnlig de heftige og skarpe Vestenvinde. Men ligesom det er beviist, at mange af disse Egne i en tidligere Tid have været bevoxede med store Skove, er det nu i de senere Aar lykkedes at godtgjøre Muligheden af atter her at opelske Skov og at vække Interesse for denne vigtige Sag.

Flere Forsøg med Naaletræplantninger ere allerede anstillede omkring i forskjellige Egne, hvor der hidtil ikke fandtes nogen Plantning, og selv om de i Reglen kun ere af ringe Udstrækning, er det dog at vente, at det Held, der har fulgt en Deel af disse Forsøg, vil lede til flere og mere omfattende Anlæg. Derhos begynder Plantning af Træer omkring Gaardene og i Haver at blive almindeligere, navnlig i Egne, hvor Nærheden af Planteskoler letter Adgangen til at erholde Planter. Fra Hjørring Amt indberettes saaledes, at der i de senere Aar er anlagt flere mindre Plantager ligesom ogsaa enkelte Haver og Lystanlæg. Det anføres derhos, at det Offentlige har bidraget til at vække Sandsen for Plantning ved at anstille Forsøg med Beplantning af Klitterne, samt at det er paatænkt at anlægge Planteskoler paa flere Steder i dette Amt. I Ind-

beretninger fra Thisted Amt hedder det, at der i den senere Tid spores nogen Interesse for Plantning omkring Gaardene og for Haveanlæg, og at der et enkelt Sted endog er begyndt Udplantning af vilde Træer i større Omfang. De gavnlige Virkninger af Planteskolen ved Thisted, fra hvilken Amtets Beboere kunne erholde Planter endog uden Betaling, omtales med stor Anerkjendelse. I Beretninger fra Viborg Amt udhæves den ovenfor omtalte Beplantning af en Deel af Viborg Hede som en Foranstaltning, der væsentlig har medvirket til at udbrede Interessen for Plantning, og fremføres derhos det Ønske, at det Offentlige vilde lade udføre lignende ogsaa i andre Hedeegne. Foruden paa Stamhuset Bidstrup er der paa flere Steder i dette Amt anlagt Planteskoler, hvorfra Planter kunne erholdes for en moderat Betaling. Endelig omtales det, at Amtets landoekonomiske Forening har virket for at udbrede Plantning ved at udlevere Planter for lav Betaling til Bønderne. Enkelte Indberetninger fra Ringkjøbing Amt omtale, at smaa Plantninger af Naaletræer ere anlagte hist og her til Forsøg, og at de, hvor der enten ikke er Ahl, eller hvor denne er gjennembrudt, i Reglen lykkes ret godt, naar der kun sørges for gode Læbælter. Endvidere indberettes, at der i dette Amt er nedsat en Comitee med det Formaal at fremme Træplantning, og at Amtets landoekonmiske Selskab er villigt til, saavidt dets indskrænkede Pengemidler tillade, at bidrage til denne Sags Fremme. Af Planteskoler nævnes en ved Hovedgaarden Sindinggaard. Endelig indberettes fra Ribe Amt, at der hist og her anlægges smaa Plantager, ligesom ogsaa, at enkelte Bønder begynde at plante Træer omkring deres Gaarde og i deres Haver. Som et enkelt betydeligere Foretagende omtale flere Indberetninger fra dette Amt, at en Gaardmand, der eier en Parcel af Hovedgaarden Kjærgaard i Hundrup Sogn, i en ham tilhørende Skov, der meest bestaaer af forvoxede Egetræer, har plantet circa 80,000 Naaletræplanter, og at denne betydelige Plantage, uagtet den ligger kun en halv Miil fra Vesterhavet, staaer i meget god Vext. Som Beviis for, at Lysten til at

plante er tiltagen, anføres det, at der fra Planteskolen ved Letbæk Mølle i de sidste Aar aarligen er udlereveret mellem 10,000 og 20,000 vilde Træer foruden endeel forædlede Frugttræer. Foruden de ovenanførte Planteskoler udhæves ogsaa Planteskolen ved Gaarden Snoghøi i Veile Amt, hvorfra forskjellige Egne af Jylland ere blevne forsynede med Planter.

11.

(Hvad er den sædvanlige Dagløn, og er der Egne i Amtet, i hvilke Daglønnen er særlig høi, eller i hvilke det er vanskeligt for den arbeidsdygtige Deel af Landalmuen at finde Arbeide, og i hvilke Daglønnen er saa lav, at Almuen befinder sig under mislige Kaar?)

Omendskjøndt Arbeidslønnen i Almindelighed ikke er saa forskjellig og varierende i et Land, hvor Agerdyrkningen er Folkets Hovedbeskjæftigelse, som i de Lande, hvor en stor Deel af Befolkningen, sammentrængt i større eller mindre Byer, arbeider i Fabrikker, og hvor i det Hele Industrien kan ansees som Befolkningens Hovedbeskjæftigelse, er Daglønnen dog langtfra til enhver Tid og overalt eens i Danmark. Ikke blot Aarstiden har her som overalt Indflydelse paa dens Høide, og her maaskee mere end i de fleste andre Lande, fordi om Vinteren Arbeidstiden er saa kort og Søgningen efter Arbeidere om Høsten er saa stærk hos os, men ogsaa andre Grunde yttre deres Indflydelse paa Arbeidslønnen her, saa at Daglønnen er forskjellig i Landets forskjellige Dele og ofte endog i et enkelt Amts forskjellige Egne. Nærheden af de større Byer og især af Hovedstaden, Agerdyrkningens Fremskridt især hvor der findes mange større Avlsbrug, Tilstedeværelsen af større industrielle Anlæg i enkelte Egne, betydeligt Vei- eller Skovarbeide, samt den større Lethed ved at finde Bierhverv, bidrage i enkelte Egne til at holde Daglønnen mere eller mindre over det, som kan betegnes som den sædvanlige Dagløn i Landet, medens

andre Omstændigheder, som en altfor vidt dreven Udstykning og den deraf udspringende altfor store relative Befolkning, eller Standsningen af visse tidligere megen Menneskekraft fordrende Arbeider, bidrage i andre Egne til at trykke Dagløunen ned.

Skulde man efter de fra Landets forskjellige Amter indkomne Indberetninger fixere hvad der i de nærmeste Aar før 1853 var at ansee for den sædvanlige Dagløn, synes det at maatte være 2 Mk. 8 Sk. à 3 Mk. om Sommeren, og 1 Mk. 8 Sk. à 2 Mk. om Vinteren paa Arbeiderens egen Kost, dog at denne Dagløn endnu kan anslaaes fra $\frac{1}{4}$ til $\frac{1}{3}$ høiere i den egentlige Høsttid, og at Dagleieren, som udfører Accordarbeide, kan fortjene ikke ubetydeligt Mere. Hvor den gængse Dagløn i den ene eller den anden Retning fjerner sig fra det her angivne Gjennemsnit, maa det tilskrives en af de ovenfor paapegede Aarsager.

Saaledes er Dagløunen ikke lidet høiere i Nærheden af Hovedstaden, hvor den i en Indberetning fra Kjøbenhavns Amtsraad angives at være 3 Mk. om Sommeren og 2 Mk. om Vinteren foruden Kosten, medens den efter en Indberetning fra Roeskilde Amtsraad lidt fjernere fra Hovedstaden neppe kan antages at overskride Gjennemsnittet. Paa Frederiksværks Gods og i Omegnen af Holmegaard, hvor større Industrianlæg findes, er Dagløunen ligeledes høiere end i andre Egne af Frederiksborg og Præstø Amter, og i enkelte Egne af Ringkjøbing, Veile og Viborg Amter bidrager det der stedfindende Veiarbeide til at forhøie Dagløunen over det Sædvanlige, ligesom Kjøbstædernes Nærhed overalt har den samme Virkning. Derimod synes Arbeidslønnen, idetmindste nu og da, at synke under det Sædvanlige i enkelte Egne af Sorø Amt mellem Korsør, Skjelskør og Holsteinborg paa den ene Side og de Gunderslevsholmske Skove og Slagelse paa den anden Side, hvor der hverken er store Gaarde eller Skovstrækninger; i enkelte Dele af Præstø Amt, navnlig paa Møen og i Kallehave Sogn, hvor der findes en stor Deel jordløse Huse, og hvor Udstykning er dreven til en høi Grad, i de midterste Egne af Bornholm, hvor der slet ikke findes større Gaarde, og hvor de

jordløse Huusmænds og Indersternes Antal er temmelig betydeligt, og ligeledes i enkelte Dele af Maribo Amt, hvor Udstykningen foretages i videste Omfang.

I det Hele kan det ikke undgaae Opmærksomheden, at Daglønnen er lavest i de Egne, hvor Udstykningen er dreven meget vidt, naar ikke een af de Aarsager, som ellers bevirke dens Stigen over det Almindelige, er tilstede. Saaledes hedder det i Beretninger fra Præstø Amt, at den lave Dagløn i den sydlige Deel af Amtet og navnlig den mislige Forfatning af Kallehave Sogn især maa tilskrives den Omstændighed, at den pludselige Overgang fra Fæste til Selveiendom, som her fandt Sted i Aarene 1800—1807, bevirkede en meget vidt dreven Udstykning, og hidlokkede Indvandringer fra Nabosognenes Fæstegods, medens Arbeidet i de petersgaardske Skove dengang gav rigelig Fortjeneste. Men nu da dette Arbeide er meget aftaget, er Daglønnen ogsaa meget lav her, og Vanskeligheden af at finde Fortjeneste til enkelte Tider stor. Det er derfor ganske naturligt, at Daglønnen er lav i de Egne, hvor der gives faa eller ingen store Avlsbrug, og høiere, hvor der findes store Gaarde, saa meget mere som de mindre Besiddere sjelden besidde Kapital og Indsigt til at foretage de Grundforbedringer, der kræve meest Arbeidskraft og give meest Anledning til Accordarbeide. Den Frygt, som man har næret, at den fremskridende Indførelse af Tærskemaskiner paa de større Gaarde skulde bidrage til at trykke Daglønnen ned og gjøre Arbeidsklassens Stilling mindre heldig, har derimod viist sig at være ugrundet.

Imidlertid tør det heller ikke oversees, at i flere Egne af Landet, hvor en lavere Dagløn i dyre Tider er givet i Penge, faaer Dagleieren undertiden Rug og Byg, stundom ogsaa Smør, in natura, beregnet til en lavere Priis end den virkelige, hvilket ikke sjelden, navnlig paa de store Gaarde, har været Tilfældet i Holbæk, Sorø og Maribo Amter, saaledes som udtrykkeligen er udhævet i derfra indkomne Indberetninger. Ogsaa sees det, at Dagleieren i flere Egne ikke blot for sit i Høstens Tid

udførte Arbeide faaer et eller andet Vederlag af Den, der beskjæftiger ham, eller en eller anden Hjelp til sin egen Jordlods Dyrkning, som ikke let kan anslaaes i Penge, og som gjør det saameget mere vanskeligt at angive, hvad der kan ansees som den sædvanlige Dagløn. Dette finder i Særdeleshed Sted paa de større Gaarde, medens det er sjeldnere, at Dagleieren, som arbeider for Bonden, nyder den samme Begunstigelse; derimod er det hyppigere Tilfældet, at han hos denne faaer Kosten, end naar han arbeider paa de større Gaarde, hvad der i dyre Aar igjen kommer ham tilgode i de Egne, hvor Manglen af større Gaarde under saadanne Forhold ellers især vilde føles.

Over egentlig Arbeidsløshed klages ikke i nogen eneste Indberetning, ligesaalidt som Daglønnen nogetsteds i Almindelighed angives at være saa lav, at Almuen befinder sig under mislige Kaar. Vel hedder det i Indberetningerne fra Frederiksborg Amt, at der nu og da i ugunstige Aar spores nogen Arbeidsløshed en kort Tid af Vinteren, inden Foraarsarbeiderne begynde; men der tilføies, at Amtets udstrakte Skove og det betydelige Arbeide, som disse udkræve netop om Vinteren, sikkre mod Arbeidsløshed i nogen mærkelig Grad, ligesom det ogsaa i Indberetningerne herfra og fra flere Amter antydes, at det er at haabe, at Mergling vil blive mere og mere almindelig hos Bonden; thi derved ville mange Arbeidere kunne finde Beskjæftigelse paa en Tid af Aaret, da alt andet Markarbeide er ophørt. Medens der saaledes, som sagt, intetstedsfra klages over egentlig Arbeidsløshed, og det kun i det Høieste antydes, at Almuen i ganske enkelte Egne om Vinteren savner passende Beskjæftigelse og Leilighed til Fortjeneste, vidne Indberetningerne om, at der ikke sjelden spores Mangel paa Arbeidere, og at det er yderst vanskeligt selv under de stedfindende almindelige Forhold at faae Tjenestefolk og at forskaffe sig den nødvendige Arbeidskraft, endog mod en forhøiet Dagløn, og at dette stundom bliver umuligt, naar et eller andet overordentligt Arbeide, som kræver mange Menneskehænder, skal udføres. Det hedder saaledes i Indberetningen fra Svend-

borg Amt, at i mange Egne klages over Mangel paa Arbeidere i den travle Tid af Aaret, samt i det Hele paa Tjenestefolk. Som de væsentligste Grunde hertil anføres, at der nu, da der avles saa betydeligt Mere end tidligere, ogsaa behøves saamange flere Hænder, og at mange Bønder, hvis Velstand nu er saameget større end forhen, holde en Karl mere, for selv at kunne undlade at arbeide med, idet den velhavende Bonde selv enten slet ikke arbeider med længere, eller ialfald ikke saa meget som før, ligesom han ogsaa nu gjerne skaaner sine Børn, navnlig sine Døttre, langt mere end tidligere for svært Arbeide. Den samme Bemærkning gjøres i en Indberetning fra Thisted Amt, hvor det tillige angives som Grund til, at det er saa vanskeligt at faae den tilstrækkelige Arbeidskraft i de Sogne, der grændse til Havet eller støde til Liimfjorden, at i Reglen alle Huusmænd og Dagleiere med deres Sønner drive Fiskeri hele Sommeren paa Havet, og paa Liimfjorden næsten til enhver Aarstid, hvortil kommer, at ikke faa af dem have anskaffet sig Seilbaade og drive Handel rundt omkring paa Kjøbstæderne og Landsbyerne ved Liimfjorden med Pottemagerarbeide, sorte Leerkar, Træarbeide, fersk og tør Fisk, Æg, Smør o. s. v, hvilken Bedrift ikke blot drives af Sølimiter, men ogsaa af Huusmænd og af unge og ledige Karle, der foretrække denne uberettigede Handel for at tjene og arbeide hos Bonden. Der anføres saaledes, at i et eneste Sogn, Øsløs, beskjæftige 48 Mænd, af hvilke kun 22 ere Sølimiter, sig paa denne Maade. Som Beviis paa, at det er vanskeligt at finde Arbeidere, anføres, at det i flere Egne af Jylland ikke er ualmindeligt, at man maa søge at forskaffe sig tydske Arbeidere eller Folk fra Hertugdømmerne, ikke blot naar et overordentligt Veiarbeide finder Sted, men selv under ganske sædvanlige Forhold. Det er ikke blot Tilfældet i de sydlige Amter, som i Ringkjøbing Amt, hvorfra det hedder, at man til flere Fabrikanlæg har seet sig nødsaget til at indkalde tydske Folk, eller som i Ribe Amt, hvorfra det hedder, at i de fleste Egne af dette Amt er der stor Mangel paa Arbeidere og Tjenestefolk, medens den til-

tagende Opdyrkning af Jord og af Mergling ligesom de store Veianlæg fordre megen Menneskekraft; men det er ogsaa Tilfældet i de nordlige Amter, at Manglen paa Arbeidere og Tjenestefolk didlokker Fremmede og nøder til at antage disse. Saaledes hedder det i en Indberetning fra Viborg Amt, at der i dette Amt gives mere Arbeide, end de der tilstedeværende arbeidsdygtige Hænder kunne udrette, og at som Beviis herpaa kan anføres, at der aarlig kommer flere hundrede Tydskere til samme, navnlig for Teglbrænderiernes og Tørveskjæringens Skyld.

Fra alle Amter i Jylland klages i det Hele over denne Mangel paa Arbeidere og over Vanskeligheden af at finde Hænder til at fuldføre det Arbeide, som et forbedret Agerbrug nødvendiggjør, og som Velstandens Tiltagen saa naturligen hidfører. Og om end de samme Klager ikke i samme Omfang lade sig fornemme paa Øerne, hvor Folkemængden er relativ større, saa er det dog heller ikke ualmindeligt derfra at høre, at man savner Arbeidskraft og at man har Vanskelighed ved at finde Tjenestefolk. Man kan derfor som almindeligt Resultat antage, at den arbeidsdygtige Deel af Landalmuen intetsteds har Vanskelighed ved at finde Arbeide, og at Daglønnen intetsteds er saa lav, at Almuen befinder sig i mislige Kaar.

12.

(Gives der Hindringer for Agerbruget, der ved en eller anden offentlig Foranstaltning kunde blive hævede, eller kan der paavises direkte Foranstaltninger til dets Fremme, som det kan ansees hensigtsmæssigt at træffe; og findes der landoekonomiske Forhold i Amtet, som kunne tjene til Advarsel for andre Egne, eller som bør anbefales disse til Efterfølgelse?)

Ved saa almindelige og omfattende Spørgsmaal som „om der gives Hindringer for Agerbruget, der ved en eller anden offentlig Foranstaltning kunde blive hævede", eller „om der kan

paavises direkte Foranstaltninger til dets Fremme", var det at forudsee, at Anskuelserne vilde yttre sig høist forskjelligen ikke blot efter de forskjellige stedlige Forhold, men ogsaa efter den forskjellige individuelle Betragtningsmaade af det hele Samfundsliv. Medens derfor Selveiendoms Udbredelse, Fæsteafløsning og en ubegrændset Sammenlægnings- og Udstykningsfrihed paa den ene Side i ikke faa Indberetninger anprises som de vigtigste Midler til Agerbrugets Fremme, henvises paa den anden Side i ikke færre Indberetninger til den Fare, som det maa medføre, naar man i disse Retninger gaaer for vidt og stræber efter at fremskynde Forholdenes naturlige Udvikling, medens man i en større Begrændsning navnlig af Udstykningsfriheden seer en væsentlig Betingelse for Agerbrugets Fremme. Efter de i Indberetningerne i disse Henseender udtalte Anskuelser og indeholdte Antydninger at dømme, turde det være vanskeligt at bestemme, hvilke Synsmaader med Hensyn til disse saa vigtige Forhold kunne ansees for at være fremherskende, og paa hvilke Forholdsregler eller Foranstaltninger den almindelige Mening i disse saa vigtige Henseender gjør Krav.

Heller ikke med Hensyn til mere underordnede Spørgsmaal, eller i hele Samfundslivet mindre indgribende Retninger, hvoraf Agerbrugets Fremme i en eller anden Henseende kan ansees at være afhængig, kan det siges, at en bestemt eller almindelig Anskuelse er fremherskende. Snarest maatte det da være med Hensyn til Forord. 29de Juli 1846, paa hvis Mangler og Utilstrækkelighed til at opnaae det derved tilsigtede Øiemed næsten alle Indberetninger faae Leilighed til at henpege, ligesom det ogsaa fremgaaer af en stor Deel af disse, at Udskiftningen, saaledes som den er bleven iværksat i ikke faa Amter, maa ansees for saare uheldig og at lægge en forbedret Dyrkningsmaade og Agerbrugets Fremme væsentlige Hindringer iveien. Det anføres saaledes i en Indberetning fra Odense Amt, at mange Gaarde ifølge den foretagne Udskiftning have deres Jorder paa 2 à 3 forskjellige Steder, stundom indtil $2\frac{1}{2}$ Miil fra Gaarden. Ogsaa fra Bornholm, Veile og Ribe Amter

klages i Almindelighed over den slette Udskiftning, og betegnes denne som en Modstand mod Agerdyrkningens Udvikling. Der tilraades i denne Henseende snart mere, snart mindre indgribende Foranstaltninger fra Regjeringens Side, og en Indberetning gaaer endog saa vidt i denne Henseende, at der udtales det Ønske, at der blev truffet den Bestemmelse, at Udskiftningen overalt skulde omgjøres, naar kun een Mand i Sognet forlangte det.

Iøvrigt kan det neppe undgaae Opmærksomheden, at medens saa mange og forskjellige Midler til Agerbrugets Fremme tilraades, er det især Regjeringens direkte Medvirkning til disse Midlers Tilveiebringelse, som man anpriser, eller hvorpaa man synes at gjøre Regning. Dette er Tilfældet saavel i theoretisk som i praktisk Henseende, eller ikke mindre naar Talen er om Udbredelse af den nødvendige Kundskab og Indsigt blandt Landalmuen, end hvor det gjelder om et eller andet Foretagende, som maatte ansees gavnligt for Jordens Dyrkning. I første Henseende anbefales snart Oprettelsen af et Agerdyrknings-Institut i Forbindelse med Kjøbenhavns Universitet, i Lighed med det polytechniske Institut, snart Oprettelsen af høiere Bondeskoler for offentlig Regning, snart Udgivelsen af agronomiske Skrifter med offentlig Understøttelse; i sidste Henseende fordres af Staten Laan og Understøttelser til Heders Opdyrkning, Skovkultur, Jorders Grundforbedring o. desl., Præmier for Jordens udmærkede Behandling, tilstrækkelige Udlaan til mindre Landmænd til forskjellige Forbedringers Indførelse i Landvæsenet o. s. v.

Næsten alle Indberetninger prise Draining, og see i dens Udbredelse og almindelige Anvendelse et af de væsentligste Midler til Agerdyrkningens Fremme; men ogsaa i denne Henseende fordrer man ikke blot, at Regjeringen indirekte skal befordre saadanne Anlæg ved at ophæve den Told, som ligger paa drains, men man tilraader, at Regjeringen direkte snart ved Laan og Præmier skal opmuntre til Draining, snart ved at understøtte Fabrikationen af drains skal sørge for disses Ud-

bredelse og billige Anskaffelse. Dog gjøres i enkelte Indberetninger ogsaa opmærksom paa, at det neppe vilde være til Gavn, om Regjeringen, følgende Englands Exempel i denne Henseende, ved Laan vilde søge at befordre Drainingens almindelige Anvendelse, hvorimod der henvises til, at denne Sag paa en langt heldigere Maade turde forventes fremmet, naar kun Regjeringen kraftigen vilde bidrage til en bedre Lovgivning om det skadelige Vands Afledning og Vandets Afbenyttelse overhovedet.

Der tilraades imidlertid i mange Indberetninger ogsaa Midler til Agerbrugets Fremme, hvor det mere kommer an paa en Vækkelse af Foreningsaanden og Exemplet end paa en virkelig Indgriben fra Regjeringens Side, det være sig nu ved Lovforanstaltninger eller Pengemidler.

Saaledes henvises i Indberetningerne fra Frederiksborg og Svendborg Amter paa den store Nytte, som Oprettelsen af Fællesmeierier vilde have, og man forventer, at Forsøg i denne Retning i Egne, hvor Interessen for denne Sag var vakt, vilde have de heldigste Følger ikke blot for de Vedkommende, men ved Exemplet for hele Landet. Ogsaa af det, der under Afsnit 9 med Hensyn til Spørgsmaalet, hvorledes det staaer sig med Meierivæsenet, navnlig hos Besiddere af mindre Landeiendomme, er yttret, sees det, at det ikke er en isoleret Mening, men en temmelig almindelig Anskuelse, at Fællesmeierier, oprettede ved Privates forenede Bestræbelser, vilde fremme Smørproduktionen og have en gavnlig Indflydelse paa Agerbruget. Det tilraades derfor ogsaa, at Landboforeningerne skulde give Understøttelse til Bondefruentimmer, der vilde lade sig oplære i Meierivæsenet; men ogsaa i denne Henseende gjøres der Krav paa Regjeringens Medvirkning, idet det fordres, at denne skal sætte Landboforeningerne istand til at udrede disse Understøttelser.

Et andet Punkt, hvorpaa flere Indberetninger søge at henlede Opmærksomheden, er Tørvemosernes bedre og hensigtsmæssigere Afbenyttelse, og det beklages, at idetmindste Selveiere og Arvefæstere i denne Henseende ere aldeles ubundne,

medens de med Hensyn til Skovkulturen dog ere underkastede bestemte Regler og Forskrifter. Det indsees heller ikke, at der ikke ligesaavel skulde kunne gives Forskrifter til Tørvemosernes ordentlige Behandling, som med Hensyn til Skovenes Conservation og Tilvæxt, og navnlig anbefales denne Sag i en Indberetning fra Holbæks Amt som sær vigtig for dette Amt, i hvilket „store opskaarne Tørvemoser henligge uden al Nytte formedelst uhensigtsmæssig og uordentlig Behandling."

Hvad angaaer de formedelst lokale Forhold paa enkelte Steder fremhævede særegne Ønsker og den i visse Egne stedfindende Trang til særskilte Foranstaltninger, fortjener det at bemærkes, at man i Indberetninger fra Præstø Amt udhæver, hvormegen Interesse det vilde have for Beboerne af Amtets østlige Deel, om en ny Landevei anlagdes, for at sætte Vordingborg-Kjøge Landevei i Forbindelse med Ringsted, der, naar Korsør-Roeskilde Jernbanen er fuldendt, vil blive denne Egns bedste Markedsplads.

Fra Maribo Amt udhæves Nødvendigheden af at henvende Opmærksomheden paa den Skade, som Havet foraarsager langs Kysten, og som det vil vedblive at bevirke, saalænge Kysten behandles med saa ringe Opmærksomhed som hidtil. Det antages nemlig, at de hyppige Nedstyrtninger af Landbrinkerne imod Havet, som navnlig ved Stormfloder finde Sted paa Maribo Amts Nordkyst, væsentlig fremkaldes derved, at man borttager Gruus, Sand og Tang paa Strækninger af Kysten, som ere udsatte for Bølgeslaget. Dette skeer paa de fleste danske Kyster, men intetsteds i saa høi Grad, som i Maribo Amt, hvor man i Reglen kun kan faae dette Materiale fra Kysten. Det tilraades derfor, da det synes tvivlsomt, hvilken Ret og Beskyttelse den hidtilværende Lovgivning i saa Henseende yder den enkelte Lodseier, at Regjeringen, efter at have ladet disse Forhold nøie undersøge, vilde foranledige en Lovbestemmelse, der kunde gjøre det muligt for vedkommende Lodseiere i denne Henseende at vinde Fred og Sikkerhed for deres Eiendom imod andre Private og betrygge en fuldstændig Erstatning for den

Skade, der kunde følge af, at Communen eller det Offentlige benyttede Kyststrækningen til Gruusgravning eller desl. Fordybningen af Strømmen i Guldborg-Sund fremhæves ligeledes som høist ønskelig for dette Amt for at lette Forbindelsen mellem Lolland, Falster og Havnene i det øvrige Land og derved gjøre Afsætningen af Amtets Produkter lettere.

Indberetninger fra Bornholm omtale de eiendommelige Forhold, som finde Sted der paa Grund af Øens isolerede Beliggenhed og Indvaanernes nedarvede Tilbøieligheder og Anskuelser, og udtale den Overbeviisning, at der neppe vil kunne ventes nogen til Jordens naturlige Frugtbarhed svarende Udvikling af Agerbruget, medmindre Regjeringen ret kraftigen søger at virke til dets Fremme, t. Ex. ved at lade unge Bornholmere oplære i et rationelt Agerbrug, eller ved med visse Aars Skattefrihed at belønne Dem, der planmæssigen opdyrke Hedestrækninger.

Indberetninger fra Viborg Amt omtale, hvor nyttigt det vilde være for Amtet, ifald Nøraaen kunde gjøres seilbar i en længere Tid af Aaret, end nu er Tilfældet, og naar der blev gravet en Kanal ved Løgstør.

I en Indberetning fra Randers Amt omtales, at det vilde være en betydelig Gevinst for Amtet, om Vandstanden i Kolindsund paa offentlig Foranstaltning kunde bringes til at formindskes et Par Alen, hvorved vilde vindes betydeligt saavel Agerland som Eng. Omkostningerne formenes de tilstødende Grundeiere med Glæde at ville betale, saasnart Arbeidet er udført.

Efter en Indberetning fra Ringkjøbing Amt ansees det som høist ønskeligt for dette Amt, at Regjeringen vilde lade fortsætte de Nivelleringsarbeider ved de større Vandløb paa Vestkysten af Jylland, der før Krigen bleve paabegyndte. Naar man forud vidste, hvor høit man paa ethvert Sted kunde føre Vandet, vilde dette upaatvivleligen bidrage til, at flere Anlæg bleve foretagne til at lede Vandet fra de store Aaer paa Vestkysten af Jylland over det tilgrændsende ufrugtbare Terrain og derved forvandle det til Eng, og da Savnet af Eng er en

væsentlig Hindring for de raae Jorders Opdyrkning i disse Egne, formenes en saadan Foranstaltning at ville være til særdeles megen Gavn. Endvidere udhæves i flere Beretninger fra dette Amt, hvor vigtig Anlæggelsen af en god Havn i Nærheden af Ringkjøbing Fjord vilde være, ifald Indseilingen til samme ikke kunde forskaffes den saa ofte omtalte og saa meget savnede Forbedring.

Efter Indberetninger fra Ribe Amt, hvor de til Vesterhavet grændsende Engstrækninger sønden for Kongeaaen ved de af og til indtræffende Stormfloder oversvømmes høit op i Landet, indtil hvor Digerne begynde ved Møgeltønder, har det oftere været paatænkt at reise et Dige til Beskyttelse for disse fortrinlige Marskenge; men ethvert Forsøg, om end understøttet af Pluraliteten, er blevet forgjæves ved den Modstand, som er kommen fra Enkelte, som enten have frygtet de dermed forbundne Omkostninger eller, som ogsaa skal være Tilfældet, staae i den Indbildning, at Græsgangen vil tabe, naar Havet ikke af og til gives Leilighed til at afsætte saltagtige Dele og Klæg. Skjøndt det imidlertid er at haabe, at den nærmeste Fremtid ved Jordernes tiltagende Værdie og den dermed i Forbindelse staaende Velstand vil forandre disse Anskuelser, yttres dog det Ønske herfra, at Regjeringen vil foranstalte eller overtage Ledelsen af Opførelsen af et saadant Sødige, hvorved formenes at ville vindes overordentligt Meget.

I det Hele er det umiskjendeligt, at Opmærksomheden er henvendt paa Communicationsmidlernes Forbedring, navnlig i Jylland, og at den Erkjendelse vinder Indgang, at ogsaa for Agerbrugets Fremme ere lette, sikkre og hurtige Forbindelsesveie af største Vigtighed. Det er i denne Aand at Beretningerne fra Ribe Amt udtale sig, naar de saa varmt anbefale Forbedring af Indseilingerne til Ribe, Hjerting og Ballum. Herfor vidner ikke mindre, at der i flere Indberetninger fra de jydske Amter udtaler sig et levende Ønske om, at en Jernbane maatte blive anlagt i denne Landsdeel. Vel er man ikke enig i, om den burde drages mere mod Vest eller Øst, og de lokale In-

teresser gjøre sig naturligviis ogsaa i denne Henseende i høi Grad gjeldende. Men ikke destomindre samstemmer man dog i den Anskuelse, at Landet i det Hele vilde vinde og Agerbruget fremmes ved en Jernbanes Anlæg paa Halvøen, der vilde bringe den i nærmere Forbindelse og Berøring med de sydlige Landsdele.

Af Forhold i et Amt, som kunne fortjene at udhæves som almindelig følgeværdigt Exempel, omtales i Indberetninger fra Thisted, Ringkjøbing og Ribe Amter den Omhu og Kjærlighed, som vises mod Qvæget der ligefra det Øieblik da det tillægges indtil det afsættes som Slagteqvæg. Man mener, at Landet vilde vinde Betydeligt, om denne Deel af Landhusholdningen overalt blev røgtet med den samme Omsigt, og der overalt blev viist Qvæget den samme Ømhed som der. Endvidere omtales i en Indberetning fra Ringkjøbing Amt den sjeldne Omhu, som vises i dette Amt, især i dets Hedeegne, for Gjødningskraftens Forøgelse og Bevarelse som Noget, det var særdeles at ønske, maatte finde Efterlignelse i alle andre Egne af Landet.